

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR SPRÅK OCH LITTERATURER

ÖVERSÄTTARPROGRAMMET

[ö.a.]

Analys av översättaranmärkningar i Susan Faludis

Den amerikanska mardrömmen –

bakhållet mot kvinnorna

Karin Eriksson

Examensarbete för magisternivå
VT 2014

Handledare: Mats Mobärg
Examinator: Sigrid Dentler

Sammandrag

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur en översättare bearbetar en mycket kulturreferenstät källtext. Fokus ligger på hur översättaren med hjälp av tillägg beskriver vissa delar av innehållet för måltextläsaren. Källtexten är Susan Faludis *The Terrordream – Fear and Fantasy in Post-9/11 America* i översättning av Hans O. Sjöström med den svenska titeln *Den amerikanska mardrömmen – bakhållet mot kvinnorna*. Tilläggen delas in efter områdeskategorier och översättnings- och förklaringsstrategier som översättaren valt att använda sig av.

Resultatet av undersökningen visar att den tilläggskategori som är störst är rubriker och titlar på t.ex. böcker, filmer och artiklar. Den förklaringsstrategi som använts mest inom den kategorin är att källtextens rubrik eller titel bibehålls med en översättning i ett tillägg. Den strategi som förekommer mest är emellertid att källtextens begrepp återges i måltexten och sedan ges en förklaring eller beskrivning i ett tillägg. Denna strategi är som vanligast förekommande inom områdeskategorierna historiska händelser och kulturella företeelser.

Man kan konstatera att översättaren har ambitionen att hjälpa läsaren till en bättre förståelse och vissa tillägg är mycket informativa och bidrar också till en ökad insikt om vissa detaljer i texten. I en del fall kan jag konstatera att tilläggen inte behövs för att förstå innehållet i det aktuella stycket eller texten som helhet. I vissa fall kan det störa läsningen på så vis att läsaren tappar bort sig i meningsbyggnaden när tilläggen blir alltför långa. Man kan också resonera omkring gränsdragningsproblem för den översättare som börjar göra tillägg. Förutom konsten att hålla tilläggen relevanta ur en kommunikativ aspekt måste översättaren också hitta en avvägning för när ett tillägg behövs och när det är lämpligast att inte ge några anmärkningar eller kommentarer. När tillägg blir ett sätt för översättaren att briljera med sina kunskaper kan läsoplevelsen påverkas negativt och bidra till att läsaren känner sig underskattad.

Nyckelord: förklarings- och översättningsstrategier, tillägg, översättar-anmärkningar, synlighet, skopos

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1. Syfte.....	1
1.2. Material.....	2
1.2.1. <i>Beskrivning av boken</i>	2
1.2.2. <i>Författaren</i>	3
1.2.3. <i>Översättaren</i>	3
1.3. Metod.....	4
2. Översättningsteorier	6
2.1. Översättarens synlighet.....	6
2.2. Semantisk och kommunikativ översättning.....	7
2.3. Skopos.....	8
2.4. Pragmatiska särfall.....	10
3. Resultat och analys	12
3.1. Jämförelse med andra böcker.....	12
3.2. Parenteser.....	14
3.3. Tillägg.....	15
3.3.1. <i>Kvantitativa resultat</i>	15
3.3.2. <i>Översättning och/eller förklaring av namn och förkortningar</i>	18
3.3.3. <i>Referenser till Bibeln</i>	20
3.3.4. <i>Förklaring av personer</i>	21
3.3.5. <i>Översättning av titlar och rubriker (böcker, filmer, artiklar etc.)</i>	23
3.3.6. <i>Översättning av dikter, sångtexter, inskriptioner</i>	26
3.3.7. <i>Förklaring av historiska händelser</i>	28
3.3.8. <i>Förklaring av kulturella företeelser</i>	31
3.3.9. <i>Förklaring av föremål/begrepp</i>	34
3.3.10. <i>Förklaring av geografiska platser</i>	37
4. Sammanfattande diskussion	38
Material- och litteraturförteckning	41
Appendix	43

1. Inledning

Det finns många olika sätt för en översättare att ta sig an en bok som ska översättas. Översättaren ställs inför olika valmöjligheter som påverkas av många yttre faktorer som t.ex. måltextens tilltänkta läsare, redaktörens önskemål, kulturella och språkliga skillnader mellan källspråket och målspråket. Kanske styrs också översättaren av sina egna förväntningar på texten och dess läsare och ibland även av begränsningar i sin egen kunskap om källspråket och källkulturen. I de flesta fall gör översättaren sitt bästa för att inte synas i texten oavsett förväntningar, krav och begränsningar men ibland syns översättaren trots allt på ett ganska handgripligt sätt. Översättaren kan i vissa fall skriva ett förord där han/hon berättar om sitt arbete med översättningen eller sätta ut fotnoter med förklaringar till speciellt kniviga eller otydliga fall. Men det sätt som gör översättaren allra mest synlig i måltexten är när han/hon använder sig av tillägg i form av parenteser där den lilla förkortningen *ö.a.* (översättarens anmärkningar) finns med. Om det undgått läsaren att texten är en översättning så gör dessa översättaranmärkningar i högsta grad läsaren uppmärksam på att texten är en översättning.

Med utgångspunkt i en översatt bok där översättaren valt att göra flera översättaranmärkningar undersöker jag vilka val översättaren gjort och analyserar vilken betydelse de kan tänkas ha för texten och dess läsare.

1.1. Syfte

Syftet med undersökningen är att analysera hur en översättare tar sig an en ytterst kultureferenstät källtext och med hjälp av tillägg förklarar innehållet för måltexträsläsaren. Denne förväntas ha en viss allmän kännedom om amerikansk kultur, historia och personligheter men i vissa fall har översättaren löst knepiga översättningsproblem med hjälp av översättaranmärkningar. Var och när han väljer att göra detta utgår nog till största del från översättarens egen uppfattning om människors

allmänkunskap om det amerikanska samhället. Vad som bedöms vara allmänkunskap är högst subjektivt och kan variera mellan olika människor och dessutom över tid. Förhoppningsvis kan man här ändå som översättare få en idé om hur man kan förhålla sig till en text och på vilket sätt och i vilken utsträckning man kan använda sig av tillägg i en översättning. Genom att analysera de tillägg som finns i boken hoppas jag kunna föra ett resonemang kring följande frågeställningar:

- Vilken funktion har tilläggen?
- Vad gör synliggörandet av översättaren med texten?
- Kan man se var översättaren drar gränsen för när det är befogat att göra ett tillägg?
- På vilket sätt har ämnesområde och innehåll påverkat mängden och typen av tillägg?

1.2. Material

Boken som ligger till grund för undersökningen är den svenska översättningen av *The Terror Dream. Fear and Fantasy in Post-9/11 America* av Susan Faludi, utgiven av Metropolitan Books 2007.

Boken har översatts till svenska av Hans O. Sjöström. Titeln på svenska: *Den amerikanska mardrömmen. Bakhållet mot kvinnorna*, utgiven av Leopard Förlag 2008. Jag har valt att behandla alla tillägg som översättaren gjort inom hakparentes, och anledningen är för att bättre kunna indela tilläggen i olika kategorier och därigenom tydligare kunna se olika mönster i förklarings- och översättningsstrategier.

1.2.1. Beskrivning av boken

Boken är ett stycke nutidshistoria där författaren nämner och kommenterar allt från amerikanska politiker och amerikansk media till kulturella och historiska personligheter och händelser. Författarens tes är att med hjälp av olika inlägg i den amerikanska debatten och olika kulturella företeelser visa på hur kvinnan har fått stå tillbaka efter terrorattentatet den 11 september 2001. Mannen har i större utsträckning blivit normen och kampen för kvinnors rättigheter har backat tillbaka till 1950-talets ideal och värderingar omkring familjeliv. Trots att en genomsnittlig svensk läsare förväntas känna till ganska mycket om den amerikanska

kulturen vimlar boken av referenser som en genomsnittlig svensk troligen inte känner till. Full förståelse av bokens innehåll kräver en rätt ingående kunskap om USA. Författaren använder sig av totalt 509 fotnoter som är samlade i slutet av boken indelade efter kapitel. Fotnoterna refererar till de personer, tidningar och övrig media som författaren hämtat sin information och citat från. Fotnoterna finns förstås översatta och återgivna i den svenska översättningen.

I den svenska översättningen förekommer en hel del hakparenteser där översättaren har översatt engelska titlar och ibland även givit mer detaljerade beskrivningar av personer, historiska händelser och amerikanska kulturella företeelser som t.ex. radioprogram, tv-serier och filmer. I en del fall har han lagt till *ö.a.* (översättarens anmärkningar) i dessa hakparenteser, där förklaringarna är ganska utförliga. För översättningar av titlar finns dock inget *ö.a.* utsatt. Dessa tillägg gör översättaren påtagligt närvarande och synlig i texten.

1.2.2. Författaren

Susan Faludi, född 1959 i Queens i New York, är en amerikansk feministisk författare. Hon vann Pulitzerpriset 1991 då hon arbetade vid Wall Street Journal. Hon har skrivit tre böcker. Hennes bok *Backlash – Kriget mot kvinnorna* fick *National Book Critics Circle Award for Nonfiction* 1992 och blev en bästsäljare i många länder och ett inlägg i den feministiska debatten. Hennes bok *Stiffed – The betrayal of the American man* tar upp en manlighet i kris och hävdar att kvinnors problem också är mäns problem. Faludi har även varit skribent i olika tidningar; bland andra The New York Times, The New Yorker, The Wall Street Journal, The Los Angeles Times, Esquire och The Nation. Författaren inspirerades till att skriva *The Terror Dream* av samtal med sin svenska väninna Maria-Pia Boëthius.

1.2.3. Översättaren

Hans O. Sjöström, född 1939 i Falun, är författare och översättare från engelska. Han har skrivit flera böcker, både romaner och sakprosa, bl a: *Står min lycka i Guds händer*, *Från Barnvagnen till Pretty woman: om jämställdhet i populärkulturen*, *Ett lysande sällskap*, *Jag antar att det är*

något särskilt med debutromaner och Klassens ljus: [eller Hur man hamnar i arbetarregeringen].

Sjöström har även översatt en mängd olika böcker. Några av dessa är: Noam Chomskys *Power, lies and resistance*, Michael Moores *Downsize This!*, Groucho Marx *Groucho and Me*, Jon Lee Andersons *Che Guevara: A Revolutionary Life* och Richard Buxtons *The Complete World of Greek Mythology*. Han skriver också i *Folket i Bild/Kulturfront* där han kommenterat bland annat Lars Vilks, u-båtsaffären och försvarsmaktens ingripanden vid kränkningar av Sveriges territorium under fred och neutralitet och Sveriges inblandning i Afghanistan.

1.3. Metod

Jag gör en jämförelse och analys av samtliga tillägg och anmärkningar inom hakparenteser som översättaren gjort i den svenska måltexten. Anledningen till att jag valt att behandla samtliga tillägg är för att bättre kunna kategorisera tilläggen och därigenom tydligare kunna se om det går att utläsa något mönster i förklarings- och översättningsstrategierna. Förutom översättarens tillägg i hakparenteser förekommer även andra hakparenteser i måltexten vilka inte tas upp i denna uppsats. Dessa tillägg återfinns nämligen även i källtexten i de fall där författaren har gjort tillägg i citat från andra källor. Dessa har översatts som vanligt i måltexten och är inte föremål för min analys såvida de inte innehåller någon form av tillägg från översättarens sida. Översättaren har använt sig av några olika översättningsstrategier i sina tillägg; dessa tas också upp i uppsatsen.

För att få en uppfattning om översättarens förhållningssätt till sina källtexter jämför jag *Den amerikanska mardrömmen* med ett urval av de övriga böcker som han har översatt. Jag vill med det undersöka om tillägg är en vanligt förekommande översättningsstrategi i hans översättningar och om man i så fall kan dra några slutsatser av det. Kontakter med översättaren och bokförlagets redaktör har också bidragit med ytterligare tankar kring tilläggen i boken.

Eftersom de översättningsvetenskapliga teorierna inte specifikt behandlar översättaranmärkningar, fokuserar jag därför på deras mer allmänna inställning till översättarens synlighet i måltexten. Jag vill med det se om det finns någon teori som stöder en översättningsstrategi som använder sig av tillägg och översättaranmärkningar.

Ett exempel på tillägg i den svenska måltexten är:

The Shadow [populär radio-serie i USA där bland andra Orson Welles spelade den mystiska Skuggan, en man som hade förmågan att göra sig osynlig och på så sätt kunde lösa brott, senare också ett seriemagasin. ö.a.] (s. 60)

2. Översättningsteorier

Vilket förhållningssätt har då olika teorier och teoretiker inom översättningsforskningen till användandet av tilläggs och översättaranmärkingar? Det är inte helt lätt att svara på då det är svårt att hitta någon teori som tar upp specifikt översättaranmärkingar. Däremot finns det olika förhållningssätt till hur synlig översättaren bör vara i en måltext. Vissa forskare förordar en relativt ordagrann översättning, medan andra anser att det är översättarens skyldighet att se till att läsaren inser att texten är översatt. Översättarens synlighet har betydelse för måltexten och dess läsare. Skoposteorin har fokus på måltextens läsare och där kan man möjligen tänka att om tillägg underlättar förståelsen av texten har skoposteoretikerna en högre acceptans för tillägg och översättaranmärkingar.

2.1. Översättarens synlighet

Lawrence Venuti (1992) förespråkar att översättaren ska synas i målspråkstexten. Om översättaren gör sitt jobb så väl att målspråkläsaren tror att det är en originaltext han/hon läser, har översättaren utplånat sig själv. Den här osynligheten marginaliserar översättarens roll och mystifierar översättningsprocessen. Översättare är ofta upptagna med att producera översättningar, inte översättningskommentarer, kritik eller teorier och det gör dem inte till kritiskt självmedvetna skribenter:

Translators are always hard at work, but they are producing translations, not translation commentary, criticism, or theory; they appear as aesthetically sensitive amateurs or talented craftsmen, but not critically self-conscious writers who develop an acute awareness of the cultural and social conditions of their work. (Venuti, 1992:1)

Venuti uppmanar översättaren att vara mer individualistisk och synliggöra sin översättning, förslagsvis genom förord eller andra kommentarer.

Han föreslår att översättningar, vare sig de är litterära eller av sakprosa-karaktär, borde ha förord som talar om översättarens strategi och som uppmärksammar läsaren på eventuella konstigheter i översättningen:

Such prefaces will ultimately force translators and their readers to reflect on the ethnocentric violence of translation and possibly to write and read translated texts in ways that seek to recognize the linguistic and cultural difference of foreign texts. (Venuti, 1993:221)

Carol Maier är också av den åsikten att översättaren bör synas. Hon menar att översättarens noter ofta skrivs, om de alls skrivs, med en ursäkt vid sidan av, i ett förord eller efterord eller möjligtvis som fotnoter. Översättaren förväntas leverera ett resultat och inte sina upptäckter under processen. Detta betyder att översättarens arbete inte innehåller den potential till mänsklig interaktivitet och utforskande som den hade kunnat göra. (Maier, 1995:22)

2.2. Semantisk och kommunikativ översättning

Peter Newmark kan sägas stå för den motsatta åsikten i förhållande till Venuti och Maier. Översättaren ska respektera texten och kontexten. Han skiljer mellan en semantisk och en kommunikativ översättning (Munday, 2012:70-72). Den mottagarorienterade inställningen motsvarar Eugene Nidas dynamiska ekvivalens eller Newmarks kommunikativa översättning. Newmark menar emellertid att allt inte kan översättas så att full ekvivalens uppstår såsom Nidas dynamiska ekvivalens-teori vill hävda. I Newmarks jämförelse mellan kommunikativ översättning och semantisk översättning vad gäller förhållandet mellan källtext och måltext menar han att i en kommunikativ översättning kan måltexten framstå som ”bättre” än källtexten. I en semantisk översättning kan texten bli mer komplex och detaljerad. Newmarks semantiska översättning respekterar kontexten, författarens språkliga uttrycksätt och tolkar och förklarar metaforer. Men i strävan att göra texten mottagarvänlig sker detta på bekostnad av det semantiska innehållet. Newmark menar att i en kommunikativ översättning finns det en tendens att översätta ”för lite” i en strävan att göra texten enklare och mer direkt. I en kommunikativ översättning är det viktigaste att måltexten har samma effekt på måltextsläsaren som källtexten har på källtextsläsaren. Om ekvivalenseffekten uppnås är en bokstavig översättning alltid den bästa, oavsett semantisk eller kommunikativ

översättning. En mer detaljerad översättning kan visserligen uppfattas som ”bättre” men det betyder kanske inte alltid att den blir enklare eller ”smoother” som Newmark uttrycker det:

However, in communicative as in semantic translation, provided that equivalent effect is secured, the literal word-for-word translation is not only the best, it is the only valid method for translation. There is no excuse for unnecessary ‘synonyms’ let alone paraphrases, in any type of translation. (Newmark, 1981:39)

Newmark motsätter sig inte helt tillägg i en översättning där t.ex. värdeladdade begrepp förekommer. Dessa kan skilja sig åt väsentligt mellan källspråk och målspråk och kan därför kräva speciell behandling av översättaren och Newmark utesluter inte användandet av t.ex. fot-noter. Som exempel nämner han

...democracy, bourgeois, conservative, revolutionary, communist, monarchist, revisionist, formalist etc. If the evaluative aspect of these words is not carried over into the target language, the translator must assist his reader, possibly with a footnote, better by characterizing the translated word (proletarian ideal, revisionist subversion, narrowly conservative etc.) to preserve the thought content of the original. (Newmark, 1981:120)

Newmark ger också handgripliga översättningsråd vad gäller t.ex. termer som avser institutioner. Samtidigt som översättaren bör vara konsekvent i sitt förhållningssätt kan en terms genomskinlighet och betydelse komma i konflikt med önskan att vara konsekvent i sin översättning. Noter kan därför behövas för att förklara transkriberade termer. Han talar också om *translation couplets* och *translation triplets*. När källspråkstermen behålls och en förklaring eller översättning följer inom parentes, kallar Newmark detta för ”translation couplets”. När en kulturellt eller politiskt färgad term behöver både en bokstavlig översättning, källspråkstermen och en denotativ förklaring, kallar han detta för ”translation triplets”. (Newmark, 1981:76)

2.3. Skopos

Skoposteorin introducerades av Hans Vermeer som ansåg att en översättning har ett mål, en mening och ett resultat. Det är viktigt för översättaren att förstå varför källtexten översätts och vilken funktion texten kommer att ha på måltextläsaren. Texten måste enligt Vermeer

vara "functionally adequate" (Munday, 2007:122). Skoposteorin sätter måltexten i fokus. Måltexten utgår inte i första hand från källtexten utan från sitt eget skopos och skoposteorin står därför lite i motsats till ekvivalensteorin. Skoposteorin har kritiserats för att gå över gränsen för vad som är översättning och för att en tillämpning av teorin leder till en egen bearbetning av texten.

En mänsklig handling och underkategorin översättning bestäms av dess ändamål (skopos) och är därför en funktion. Vermeer hävdar att texten har ett skopos med specifika funktioner i åtanke när den skrivs och att man inte kan förhindra att en text kan komma att användas på andra sätt vid ett senare tillfälle. En översatt text är en text i sin egen rätt och har en egen potential. Vermeers skoposregel lyder:

Human action (and its subcategory: translation) is determined by its purpose (*skopos*), and therefore it is a function of its purpose." (Schäffner, [www], originalets kursiv)

Skoposteorin är således direkt inriktad på vilken funktion den aktuella texten har. Speciellt vad gäller texter med sakprosakaraktär som t.ex. vetenskapliga och akademiska uppsatser, manualer, turistbroschyrer eller avtalskontrakt måste man ta hänsyn till de kontextuella faktorerna. De här faktorerna inbegriper målgruppens och uppdragsgivarens kultur och den funktion som texten ska fylla i målspråksområdet. Det är inte enbart fråga om en kod som översätts utan det är fråga om en mänsklig handling. I första hand ska en översättning ta hänsyn till skopos och sammanhanget och i andra hand vara trogen källtexten. (Schäffner, [www]) Mary Snell-Hornby menar att skopos är mer applicerbar i sakprosatexter än i skönlitterära texter. I en skönlitterär text är stilen viktig och skopos i en sådan text skulle kunna begränsa tolkningsmöjligheterna enligt Snell-Hornby. (Schäffner [www])

Det är upp till översättaren att avgöra vilken roll källtexten spelar i översättningsprocessen. Förutom själva källtexten utgör även uppdraget (skopos) en del av processen. Skoposteorin ser inte bara en möjlig eller korrekt översättning av källtexten utan beroende på skopos kan många olika översättningar vara korrekta i sitt sammanhang. Måltextens skopos måste inte vara detsamma som källtextens skopos men Vermeer menar att om skopos inte är specificerat går det inte att översätta texten:

The skopos for the target text need not be identical with that attributed to the source text; but unless the skopos for the target text is specified, translation cannot, properly speaking, be carried out at all. (Schäffner, [www])

2.4. Pragmatiska särfall

När källtexten inte fungerar i en direkt översättning måste översättaren bearbeta texten så att den fungerar på målspråket och i målspråkskulturen. Dessa speciella fall kallar Rune Ingo för *pragmatiska särfall* (Ingo, 2007:133). Ett särfall är kompletteringar i texten där Ingo menar att de kan bli nödvändiga eftersom det inte alltid räcker med ”att blott och bart ’översätta’ – hur välgjord översättningen än är” (Ingo, 2007:134):

Speciellt när översättningsspråken representerar vitt skilda kultursfärer, kan det ofta visa sig nödvändigt att genom kompletteringar och tillskott av kärnsatser förklara fenomen, ord eller uttryck som förekommer i texten. (Ingo, 2007:134)

Kompletteringar och tillskott är nödvändiga för att texten inte ska misstolkas av läsaren eller upplevas som svårbegriplig. Som exempel tar dock Ingo upp kompletteringar i den löpande texten som t.ex. ”läser arbetartidningen Työmies” istället för endast ”läser Työmies” (Ingo, 2007:134-135) Det finns dock en risk att kompletteringar av det här slaget blir tunga och klumpiga och som alternativ ger han användningen av fotnoter som förekommer mest i sakprosa av informativ karaktär. De stör inte men finns ändå tillgängliga och kan ge mer utrymme för förklaringar.

Andra pragmatiska särfall är när det redan finns översättning i en översättning. Situationen uppstår när källtexten innehåller material som redan finns översatta till målspråket sedan tidigare. Det kan handla om vedertagna namn på konstnärliga alster som t.ex. böcker, filmer och konstverk eller ordagranna citat ur sådana konstnärliga alster. I *Den amerikanska mardrömmen* förekommer en mängd sådana pragmatiska särfall. Det här kräver ett detektivarbete av översättaren menar Ingo, då det kan bli pinsamt om t.ex. en filmtitel eller en välkänd boktitel får andra titlar på målspråket än de redan etablerade. En säker metod om man inte kan ta reda på den svenska titeln är att använda källspråkets.

Ytterligare ett pragmatiskt särfall som Ingo tar upp är allusioner. En allusion är ett retoriskt begrepp som innebär att man anspelar eller syftar (alluderar) på t.ex. händelser, personer eller litteratur. När källtexten innehåller allusioner som författaren ser som självklara och utgår från att läsaren känner till dem, kan detta bli en utmaning för översättaren då mottagarna på målspråket inte alls förstår syftningarna. En exakt översättning skulle då inte vara meningsfull. Översättaren får göra en be-

dömning vilken lösning som blir bäst. Enligt Ingo kan en adaption vara bäst, medan det ibland kan "räcka med ett litet förtydligande tillägg" (Ingo, 2007:151). Med adaption avses kulturell anpassning av texten. Översättaren får ta "till en ny situation för att få fram budskapet" (Ingo, 2007:153) Som exempel ger Ingo den hemlängtande svensken respektive italienaren som längtar efter köttbullar respektive spaghetti. Maträtten är inte densamma, men det pragmatiska innehållet är detsamma.

3. Resultat och analys

I det här kapitlet redovisas resultaten av min undersökning och de diskuteras.

3.1. Jämförelse med andra böcker

Antalet tillägg är påfallande många i *Den amerikanska mardrömmen* om man jämför med några av de övriga böcker som Sjöström översatt. (Noam Chomskys *Power, lies and resistance*, Michael Moores *Downsize This!*, Groucho Marx *Groucho and Me*, Jon Lee Andersons *Che Guevara: A Revolutionary Life* och Richard Buxtons *The Complete World of Greek Mythology*). Tillägg inom hakparenteser är mycket få i ovan nämnda böcker. I t.ex. *Den grekiska mytologins värld* och *Makt, lögner och motstånd* förekommer de inte alls. I Michael Moores *Lägg ner! Spridda hotelser från en obeväpnad amerikan* förekommer en del beskrivande fotnoter istället. Inte i någon av de ovan nämnda böckerna har översättaren skrivit något eget förord, egna noter längst bak i boken eller liknande.

En anledning till varför översättaren Hans O. Sjöström försett just *Den amerikanska mardrömmen* med så många tillägg kan vara att boken i fråga har många referenser till amerikansk kultur och politik som översättaren tror att den genomsnittlige svenske läsaren inte kommer att förstå utan ytterligare förklaring. De böcker som har handlat om en för genomsnittsammerikanen eller genomsnittsvästerlänningen relativt obekant eller historisk miljö ger fler förklaringar till personer och kulturella eller historiska miljöer redan i originalet. Exempelvis har boken om Che Guevara, som beskriver kubanska och latinamerikanska förhållanden ur ett nutidshistoriskt perspektiv, och boken om den grekiska mytologin, där innehållet inte ens beskriver en verklighet utan grekiska hjältesagor, inte haft behov av några tillägg av översättaren. Där ligger det beskrivna långt bort från oss i tid och rum och i dessa

böcker har redan författaren gett tillräckligt med förklarande beskrivningar för den oinvigde, medan Susan Faludis *The Terror Dream* vänder sig till amerikanska läsare i dag och den beskriver en nutid som redan är väl känd för den amerikanske läsaren. Det verkar som om textens skopos blir viktigare för översättaren att ta hänsyn till när källtexten beskriver en verklighet som riktar sig till en specifik nations läsare eller en kulturellt och språkligt begränsad miljö som skiljer sig från målspråkets. Om källtexten beskriver en miljö som varken källspråksläsaren eller målspråksläsaren förutsätts ha god kännedom om, har redan källtexten i sig ett annat förhållningssätt och ett annat skopos.

Utifrån den jämförelse som jag har gjort mellan ovan nämnda böcker kan man dra slutsatsen att när författarens och översättarens skopos stämmer överens krävs färre eller inga tillägg.

Efter kontakt med förlaget i fråga säger Jessica Brogren, en av redaktörerna, att om det går att undvika tillägg gör de helst det. Men de tillåter dem ibland när de anser det nödvändigt. Tanken är att tilläggen ska hjälpa läsaren men hon anser också att de kan inverka störande på läsningen. De får göra en avvägning för varje bok och det sker i dialog med översättaren men redaktören får fälla avgörandet. Förlaget säger att de haft olika lösningar på de tillägg som förekommit i deras böcker; de vanligaste sätten har varit asterisker och noter längst bak i boken. Hon föredrar att tilläggen förekommer i form av noter längst bak i boken. Vad gäller *Den amerikanska mardrömmen* så tycker hon att det blev ovanligt många tillägg i den boken:

I vissa fall tillförde de något men i andra fall skulle vi kanske ha lämnat till läsaren att själv ta reda på sådant som hen inte förstår. Det var en kombination av tidsbrist, ambitiös översättare och bitvis knepig text. (Jessica Brogren, personlig kommunikation).

Översättaren Hans O. Sjöström verkar ha haft ambitionen att närma texten till läsaren och ge läsaren samma konnotationer som målspråksläsaren får. På frågan varför boken fick så många tillägg och översättaranmärkningar svarar Sjöström:

Susan Faludis *Den amerikanska mardrömmen* innehåller mycket av både populärkultur som är okänd för oss, litterära hänvisningar och citat ur tidningar och anspelar på talesätt som trots den stora amerikanska påverkan vi är utsatta för är okända för svenska läsare. Därför tyckte både jag och redaktören Per Axelsson att det var nödvändigt med tillägg och förklaringar. Det var alltså ett försök att ge läsaren ungefär samma känsla och konnotationer som källtextens läsare får. Om det alltid lyckas är en annan fråga. (Sjöström, personlig kommunikation).

Översättaren ser risken med tilläggen; att de både kan hjälpa och störa, även om hans ambition är att läsaren inte ska bli störd. På frågan om tillägg påverkar texten som helhet svarar Sjöström:

Även om texten är så kallad facklitteratur har författaren ett sätt att uttrycka sig och ett språk som är hans eller hennes och det vill inte jag ändra. Jag hoppas att tilläggen är en hjälp för läsaren. Annars skulle jag undvika dem eller smyga in en förklaring i texten. Min ambition är alltså att tilläggen inte ska störa läsningen. Men jag tar naturligtvis risken att någon som läser boken tycker att jag skriver honom eller henne självklarheter på näsan. Den risken får man ta. (Sjöström, personlig kommunikation)

3.2. Parenteser

För att klargöra när parenteser får och bör användas har jag konsulterat Språkrådets *Svenska skrivregler*:

Parenteser används för förtydliganden eller parentetiska tillägg i löptext. Normalt används då runda parenteser,(), även kallade bågar eller bågpareser. Uttrycket parentes kan avse såväl själva tecknet – eller teckenparet [...] – som texten inom parentestecknen. (Svenska skrivregler, 2010:194)

Parenteser kan även användas runt inskott eller tillägg som t.ex. synonymer, ordförklaringar, definitioner, kommentarer eller hänvisningar.

Eftersom hakparenteser har något av en huvudroll i den här uppsatsen vill jag även förtydliga användningsområdet för hakparentesen. I *Svenska skrivregler* skrivs följande om dessa:

Hakparentes kan användas runt egna tillägg i citat för att skilja dem från parenteser som finns i den ursprungliga texten. [Exempel är utelämnade] Hakparentes kan användas runt utelämning i citat [...] och som inre parentes inuti en yttre, rund parentes [...]. Vid matematiska uttryck används däremot hakparentes som yttre parentes och rund parentes som inre. [Exempel är utelämnade] Hakparentes kan användas runt uttalsuppgifter i t ex lexikon och ordböcker. [Exempel är utelämnade] (Svenska skrivregler, 2010:197)

3.3. Tillägg

Först i resultatdelen följer två tabeller i vilka tilläggen fördelats på ett antal kategorier och där det framgår hur tilläggen är fördelade på olika översättningsstrategier. Därefter följer en närmare analys av några utvalda exempel, som numrerats. Utöver dessa exempel finns också fyra exempelförslag där översättaren skulle ha kunnat ge ytterligare kommentarer men valt att inte göra detta. Dessa har valts ut för att i någon mån kunna göra en jämförelse med de övriga kommenterade exemplen. Dessa exempel har dock ”numrerats” med var sin bokstav för att särskilja dessa från de övriga exemplen.

3.3.1. Kvantitativa resultat

TABELL 1. *Antal tillägg i Den amerikanska mardrömmen, fördelade på kategorier samt antal utsatta ö.a:n inom respektive kategori.*

Tillägg	Antal	Markerade med ö.a.
1. Översättning och/eller förklaring av namn och förkortningar	4	2
2. Referenser till Bibeln	2	2
3. Förklaring av personer	6	1
4. Översättning av rubriker och titlar (böcker, filmer, artiklar etc.)	16	3
5. Översättning av dikter, sångtexter, inskriptioner	4	0
6. Förklaring av historiska händelser	13	11
7. Förklaring av kulturella företeelser	10	9
8. Förklaring av föremål och begrepp	9 + 1 (vanlig parentes)	6
9. Förklaring av geografiska platser	3	2
10. Övrigt	1	0
Totalt	68 + 1	36

Antalet väl synliga tillägg inom hakparenteser är 68 stycken samt en enda utvidgande förklaring inom vanlig parentes. De flesta är

beskrivningar eller förklaringar av historiska händelser och personer eller kulturella företeelser men även andra tillägg förekommer som t.ex. översättningar av bok- och filmtitlar, rubriker på artiklar eller projekt, översättningar av dikter eller sångtexter och referenser till Bibeln. Även namn på myndigheter och andra förkortningar har översättaren ansett befogat att översätta. Jag tar i min analys upp några exempel från varje kategori förutom kategorin ”Övrigt”. Det tillägg som jag ansåg inte passade in i någon av de andra kategorierna rör en kommentar vilket år en viss bok utkom på svenska. ”...succéboken *Den moderna kvinnan – det förlorade könet* [på svenska 1950]” (s. 317) Detta kan inte ses som en förklaring till bokens titel men som ytterligare information om boken.

Vad gäller markeringen ö.a. i tilläggen kan man se att när det rör sig om översättning av rubriker och titlar samt översättning av dikter och sånger är det bara i ett fåtal exempel som Sjöström har med ö.a. i tillägget. Detta beror naturligtvis på att många titlar och dikter redan har etablerade översättningar, som han endast återger i ett tillägg, men även egna översättningar lämnar han utan ö.a. Så länge översättaren inte betraktar tillägget som någon egen anmärkning eller kommentar i egentlig mening sätter han inte ut ö.a. Han är dock inte helt konsekvent på denna punkt och anledningen till att ö.a. utelämnas i vissa tillägg av mer förklarande karaktär kan möjligen bero på glömska.

TABELL 2. Tillägg fördelade på översättnings-/förklaringsstrategier fördelade på respektive kategori.

Strategi →	A. Original	B. Översättning	C. Förklaring	D. Original	E. Översättning
Kategori	[översättning]	[förklaring]	[original]	[förklaring]	[original + förklaring]
1	1			3	
2		2			
3				6	
4	13			1	2
5	4				
6		2		10	1
7	1	3		6	
8		3	1	5	1
9				3	
10		1			
Totalt	19	11	1	34	4

Av utrymmesskäl återges inte kategorierna med namn. Numreringen av kategorierna följer samma numrering som i tabell 1.

I tabell 2 kan man se att det finns några olika strategier som översättaren använder sig av i sina tillägg. Det allra vanligaste sättet är att behålla originalet på engelska och ge en förklaring på svenska inom hakparentes. Över hälften av tilläggen tillhör den här kategorin. Här hamnar även namn på personer som sedan ges en utförlig förklaring till vilka de är i ett tillägg.

I ett fall ges även förklaringen på engelska, som t.ex. när översättaren väljer att skriva ut akronymen NORAD på engelska och gör detta som ett tillägg. Att förklara akronymen är något som författaren kunde ha gjort redan i källtexten men inte ansett sig behöva. Anledningen till detta är sannolikt att akronymerna många gånger är välkända för en amerikansk läsekrets men kanske inte alltid lika självklara för den svenska läsaren.

En annan vanlig strategi är att behålla originalbegreppet och sedan göra en översättning av ordet, som inte inbegriper någon ytterligare förklaring. Den tredje vanligaste strategin som översättaren använt sig av är att behålla ordet på originalspråket och sedan ge en förklaring på

målspråket inom hakparentes.

Att först göra en översättning och sedan både ange originalet och ge en förklaring i tillägget förekommer sällan. Det finns bara tre exempel på detta, och två av dessa hittar vi under områdeskategorin *Översättning av rubriker och titlar*. Det handlar dels om en film som får behålla sin originaltitel på engelska men där den svenska titeln samt en beskrivning av filmen kommer i tillägget, dels om en artikel i New York Times Magazine där titeln anspelar både på en engelsk julsång men även till begreppet 'jingoism', som myntades redan på 1800-talet och betyder 'chauvinism', en extrem form av nationalism med en fientlig inställning mot andra nationer. Så här löste Sjöström problemet:

- (1) ”I det plågade ljuset från 11 september 2001 var 'American Beauty' inte längre ett uttryck som man kunde skoja med”, upplyste New York Times Magazine sina läsare om i en artikel som hade rubriken ”Jingo Belle” [chauvinistisk skönhet, med en anspelning på julsången Jingle Bells /Bjällerklang/. På svenska kanske man kan säga nationalpingla, ö.a.]. (s. 158)

I endast ett fall har översättaren valt att först ge en förklaring och sedan ta med källspråkstermen i ett tillägg. Det handlar om begreppet 'orange alert' (se nedan).

3.3.2. Översättning och/eller förklaring av namn och förkortningar

I boken förekommer ibland namn och förkortningar på olika institutioner i USA. I tre fall har översättaren sett det som nödvändigt att ge en utvidgad förklaring. En institution bör generellt sett inte översättas enligt Newmark (1982:73), eftersom den relaterar till målspråkskulturen. I vissa fall får man emellertid översätta ett institutionsnamn, men då endast när namnet är ”genomskinligt”. Namnen på företag och institutioner ska hellre identifiera än beskriva och kunna vara sökbara för målspråksläsaren. Översättaren håller sig till den rekommendationen och återger t.ex. det engelska namnet för en kommitté utan svensk motsvarighet:

- (2) Defense Advisory Committee on Women in the Services [Rådgivande kommittén för kvinnor i militärtjänst] (s. 38).

Det engelska namnet identifierar organisationen och gör den sökbar men

som en extra service till läsaren ger översättaren en egen översättning av namnet inom hakparentes.

När författaren använder sig av förkortningar som *MSNBC*, anser översättaren att han behöver förklara detta ytterligare:

- (3) Humoristen Fran Lebowitz utskälld som ”illojal” i ett soffprogram på MSNBC – för att hon tyckte att Bushs krutdoftande retorik var rolig. [MSNBC: kabel-TV-företag som startades gemensamt av Microsoft och NBC, ö.a.] (s. 43)

Möjligen saknar översättningen ett passivbildande hjälpverb (*blev*) eftersom originalet lyder: ”Humorist Fran Lebowitz was denounced as ’disloyal’ on an MSNBC talk show...” (Faludi, 2007:31)

På sidan 181 finns en översättning av ordet *wisp* som i sammanhanget är en akronym för en organisation och som författaren ironiserar lite över när hon skriver:

- (4a) ...Women in Support of the President (with the feminine-delicate acronym WISP)... (Faludi, 2007:159)

I översättningen blir översättaren då tvungen att förklara vad ordet *wisp* betyder om han vill ha med författarens ironiska kommentar. Sjöströms lösning ser ut så här:

- (4b) W stands for Women fick stöd från nybildade grupper som Security Moms 4 Bush och Women in Support of the President (med den för kvinnor något ömtåliga förkortningen WISP [betyder både bräcklig och stripig, ö.a.] som framställdes som oberoende insatser och en del av en ’gräsrotsrörelse’... (s. 181).

Slutparentes saknas i måltexten.

Om en institutions namn är vanligt förekommande i målspråkskulturen, blir det viktigare att den får en översättning, ett eget namn på målspråket.

Författaren nämner akronymen *NORAD* som inte förklaras ytterligare i källtexten. Översättaren bedömer att akronymen är för okänd i Sverige och skriver därför ut hela namnet på organisationen på engelska. Han ger däremot ingen översättning i det här fallet:

- (5) NORAD [North American Aerospace Defense Command]” (s. 127).

En annan organisation som förekommer bara med sin förkortning är *FBI* (*Federal Bureau of Investigation*) både i källtext och målttext.

Organisationsförkortningen betraktas i det här fallet förmodligen av översättaren som så välkänd att han inte behöver vare sig skriva ut dess fullständiga namn eller förklara förkortningen.

3.3.3. Referenser till Bibeln

Referenser till och citat från Bibeln hämtas naturligtvis från den svenska Bibeln. Det förekommer två referenser till Bibeln där översättaren valt att lägga till den svenska bibelöversättningen. Där författaren enbart nämner "the second book of the Chronicles" lägger översättaren, förutom "Andra Krönikeboken", till kapitel och vers: 7:14. Översättaren gör först ett eget försök att översätta författarens citat ur Bibeln men lägger för säkerhets skull till den officiella översättningen från Bibel 2000:

- (6) ...om den bibliska texten i Andra Krönikeboken 7:14 ('[Om då] mitt folk...ödmjucar sig... skall jag inte förstöra dem utan skänka dem någon Befrielse') [I den svenska Bibeln 2000 står det: 'om då mitt folk, som mitt namn är utropat över, ödmjucar sig och ber och söker sig till mig och lämnar sina onda vägar, då skall jag höra det i himlen och förlåta dem deras synd och bota deras land, ö.a.]' ... (s. 255).

Något senare lägger översättaren till kapitel och vers ur Bibeln till ett citat:

- (7) Duston var knappast "den tysta kvinnan på marken" [Jes.3:25, Bibel 2000: "övergiven skall du sitta på marken". ö.a.]. (s. 257).

Här har inte författaren känt något behov av att klargöra referenserna till Bibeln för sina läsare. Hon har också tidigare i samma kapitel talat om "the silent woman sitting upon the ground" i ett sammanhang där den puritanske prästen Cotton Mathers talar till sin församling och liknar

...det puritanska samhällets umbäranden i Nya världen vid en bild på ett romerskt mynt...[där det] finns en tyst kvinna som sitter på marken och lutar sig mot en palm och denna inskription IUDAEA CAPTA. (s. 249).

Detta var sinnebilderna för det ödmjuka förhållningssätt som puritanerna hade till sitt öde på 1600-talet. IUDAEA CAPTA blev ett begrepp för de kvinnor som tillfångatogs av indianerna.

3.3.4. Förklaring av personer

Det finns fem namn på personer som översättaren valt att förklara vilka de är. I sammanhanget väljer jag även att ta upp namnet på den påhittade tv-figur som förekommer i samma citat som ett antal verkliga personer, detta eftersom det egentligen är frågan om skådespelaren bakom tv-figuren.

I fallet med Rush Limbaugh på sidan 39 kan det vara upplysande att få informationen dels att Limbaugh är en radiopratare som annars inte alls framgår i originaltexten, dels det något paradoxala faktumet att han är konservativ:

- (8) (Rush Limbaugh [konservativ och mycket populär radiopratare och politisk kommentator] försvarade faktiskt Maher och sa: ”På sätt och vis har han rätt.”) (s. 39).

Bill Maher var programledare för ABC:s *Politically Incorrect* (som inte har översatts) som yttrat att det knappast var fejt att köra in ett flygplan i en byggnad. Annonserer drog in sin annonsering på bolagets kanaler, men Maher blev relativt mildt behandlad i mediernas åsiktsdomstol sedan han gjort en pudel och ”bett om syndernas förlåtelse”.

Översättaren har här också valt att berätta vem den påhittade karaktären major ”Hot Lips” Houlihan var, något som bokens författare inte gör.

- (9) Harrison Ford serverade middag åt mig och ”Hot Lips” Houlihan serverade frukost. [Margaret ”Hot Lips” Houlihan, figur i romanen, filmen och TV-serien M*A*S*H, en sjuksköterska som ständigt dricker men aldrig röker. I TV-serien spelades hon av Sally Kellerman.]. (s. 83-84).

Det här omnämmandet av ”Hot Lips” Houlihan förekommer i ett citat som enligt Faludi kommer från kapten Harold Schapelhouman, avdelningschef för Menlo Park Fire District i norra Kalifornien. Efter att ha hjälpt till i sökandet efter överlevande i 11 september-attacken blev brandsoldaterna hyllade som hjältnar och i citatet nämner han människor som han haft förmånen att få träffa efter attacken.

- (10) I’ve had dinner with former President Clinton and Barry Bonds and Ronnie Lott, and was guest of Willie Mays, [...] That’s just the small picture... Harrison Ford served me dinner, “Hot Lips” Houlihan served me breakfast. We had Playboy bunnies. It was surreal... We walk a fine line between reality and the fiction that can be created from these events. (Faludi, 2007:69).

Påhittade karaktärer som ”Hot Lips” Houlihan kanske är intressanta att beskriva för den läsare som missat 1970-talets tv-serier och inte vet vem ”Hot Lips” är. Men det faktum att rollfiguren i tv-serien inte röker men ofta dricker känns som ytterligt överflödigt information. Det är inte rollfigurens karaktär som är viktig i sammanhanget – det är hennes kändisskap. Även om det är skådespelaren bakom rollen som Schapelhouman träffade, så känns omnämmandet av Sally Kellerman lite onödigt. Skådespelaren Kellerman är nog trots allt mer okänd under sitt riktiga namn än sin rollfigur major Houlihan.

Översättaren har gett korta anmärkningar även efter några av de andra namnen i citatet. Detta gäller bl.a. Barry Bonds [baseballspelare], Ronnie Lott [före detta amerikansk fotbollsspelare] och Willie Mays [pensionerad baseballspelare]. Om man känner till pensionerade amerikanska baseballspelare som svensk läsare tillhör man nog en ganska begränsad skara med ett mycket speciellt intresse. Däremot vet nog de flesta svenskar att baseball är en stor och viktig sport i USA och att baseballspelare kan betraktas som stora sportstjärnor i USA. Att här förklara vilka dessa personer är kan vara viktigt så till vida att man som svensk läsare får en förståelse för hur betydelsefull kaptan Schapelhouman kände sig efter 11 september-attacken när han plötsligt fick sådan uppmärksamhet och möjlighet att träffa idel kändisar.

På sidan 139 förekommer Katie Couric i ett citat hämtat från ett reportage i Los Angeles Times:

- (11) Vem skulle med övertygelse kunna berätta för Katie Couric [nyhetsankare på CBS, ö.a.] att man hade gjort deras liv rikare? (s. 139).

Citatet refererar till de singelkvinnor som satt sina karriärer framför familjen och sina partners och som inte kunde sitta i media efter 11 september-attacken och berätta hur stor betydelse ens partner har för en. Här kan det vara svårt att förstå meningen och sammanhanget om man inte vet vem Katie Couric och därmed kan man säga att ett tillägg är befogat. Men man kan också argumentera att eftersom Katie Couric presenteras av författaren tidigare i boken borde inte tillägget behövas. Redan på sidan 50 får man veta att hon är ett nyhetsankare.

I mitten av 2000-talets första decennium var kvinnornas medieprofil fortfarande låg, trots att Katie Couric med stora fanfarer upphöjdes till nyhetsankare för *CBS Evening News*. (s. 50). (Originallets kursiv)

Hon omnämns även på sidan 106.

Man tog tempen på dem vid Thanksgiving och jul [...], vid olika årsdagar och liknande (NBC:s Katie Couric: ”Nu, sex månader efteråt, vad är det hos er man och er son som ni saknar mest när ni tänker på dem?”) [...] (s. 106).

I det sistnämnda citatet arbetade Couric hos sin tidigare arbetsgivare NBC.

I dessa fall med epiteterna kan man fundera om det helt enkelt inte låtit sig göra lika bra om de lagts till i den löpande texten före namnen och då inte blivit lika synliga som översättarens tillägg. Men eftersom de förekommer i ett citat förstår jag översättarens dilemma. Det är inte sannolikt att kapten Schapelhouman skulle ha sagt ”baseballspelaren Barry Bonds”, och det förstår målspråkläsaren, men samtidigt vill översättaren skapa samma konnotationer och kontextuella förståelse som källtextens läsare får.

3.3.5. Översättning av titlar och rubriker (böcker, filmer, artiklar etc.)

Vad gäller titlar och rubriker finns det i boken en variation av översättningslösningar. Jag har kunnat upptäcka sexton översättningar med eller utan ytterligare förklaringar inom hakparenteser. I sammanhanget blir det även intressant att jämföra med en del titlar som översättaren avstått från att översätta eller ge någon anmärkning till.

Ibland har översättaren låtit originaltiteln stå kvar med en översättning inom hakparentes som t.ex.

- (12) *Narrative of the Captivity and Extreme Sufferings of Mrs. Clarissa Plummer* [Mrs Clarissa Plummers extrema lidanden]. (s. 302).
(Originalets kursiv)

Ibland är titeln direkt översatt till svenska, som t ex i fallet med

- (13) *Historien om mrs Maria Martins fångenskap och lidande* (som kom ut i tolv olika upplagor hos nio olika förlag mellan 1807 och 1818)... (s. 278).
(Originalets kursiv)

I andra fall är titeln inte alls översatt som t.ex.

- (A) I sin berättelse *Travels in New England och New York* från 1821 framställde han Thomas Duston som en vaksam beskyddare. (s. 279).
(Originalets kursiv)

Och inga ytterligare förklaringar ges. Möjligen betraktar översättaren vissa titlar som så kortfattade och innehållande så pass välkända ortnamn eller dylikt att en översättning i sammanhanget skulle bli överdriven. Titeln är kanske att likställa med tidningsnamn som alltid behåller sina namn i original (Newmark, 1982:73).

I vissa fall har översättaren valt att behålla titeln på engelska och gett en förklaring inom hakparentes:

- (15) Ju bräckligare kvinnorna verkade – ju mer man såg dem ”hålla om varandra” i likhet med systrarna Gish i *Orphans of The Storm* [stumfilm om franska revolutionen från 1921 i regi av G.W. Griffith och med systrarna Lilian och Dorothy Gish i ledande roller, ö.a.] desto mer imponerande och handlingskraftiga blev deras män. (s. 111). (Originalets kursiv)

Enligt Svenska Filminstitutets filmdatabas (Svenska Filminstitutet [www]) hade den här filmen en svensk titel, *De föräldralösa*, och den hade Sverigepremiär 1923-01-30. Normalt sett bör en översättare, enligt Peter Newmark, inte göra nyöversättningar av t.ex. titlar om de redan fått en vedertagen översättning på målspråket.

Famous work of art are usually referred to by their established translated titles (including the authorized titles of literary works), if they are well known here; [...] When a work is not already known, its title is transcribed. (Newmark, 1982: 73).

I det här fallet har översättaren valt att behålla originaltiteln, vilket möjligtvis kan bero på att han som översättare inte lyckats ta reda på den svenska titeln från 1923. Om man inte lyckas hitta en vedertagen översättning från tidigare kan alternativet vara att behålla titeln på originalspråket och inte riskera någonting genom att skapa en nyöversättning, vilket Sjöström väljer att göra här.

På sidan 228 finns ett annat filmexempel som inte ges något tillägg. Det är en John Ford-film (*The Searchers*) som inte omnämns med sin engelska originaltitel utan endast med den svenska titel som filmen fick vid sin Sverigepremiär 1956-08-22: *Förföljaren*. (Svenska Filminstitutet [www]) Översättaren har dock satt ordet i plural: *Förföljarna*. Filmen bygger på en bok av Alan Le May med samma titel på engelska men där den svenska titeln vid utgivning i Sverige fick heta *Bortrövad*, en titel som översättaren också använder sig av i *Den amerikanska mardrömmen*. Eftersom både bok och film hade samma titel i original, kan jag undra lite över översättarens val att utelämna den engelska originaltiteln och endast välja de svenska titlarna. Men översättning av

The Searchers inom hakparentes skulle kanske kunna ses som en märklig översättning för den läsare som inte vet att böcker och filmer har titelsatts av någon annan långt tidigare. I valet mellan att ta med originaltiteln med den svenska titeln som tillägg eller att utelämna den helt för att inte förvirra läsaren med till synes konstiga översättningar är nog det senare ett klokt val. Men om läsaren skulle vilja söka efter John Ford-filmen är det givetvis lättare att hitta filmen under dess originaltitel.

Enligt Newmarks (1981:73) tumregel för verk som inte har ett etablerat namn eller sedan tidigare en redan översatt titel bör översättaren behålla titeln i original och även ge en översättning inom parentes så att läsaren kan söka efter ytterligare referenser om han/hon så skulle önska. Den tumregeln tycks översättaren hålla sig till. Ett exempel på det ser vi på sidan 285 där översättaren väljer att behålla originaltiteln från *Bickerstaff's Almanack* från 1787 med översättning inom hakparentes:

- (16) Den fullständiga titeln var klumpig men beskrivande så det förslög: "surprising account of the Discovery of a Lady who was taken by the Indians in the year 1777, and after making Her escape, she retired to a lonely Cave, where she lived for nine years." ['En förbluffande berättelse om upptäckten av den dam som togs av indianerna år 1777 och som efter att ha flytt drog sig undan i en avlägsen grotta där hon bodde i nio år.'] (s. 285)

I fallet med filmen *The Magnificent Seven* väljer översättaren att både förklara vad *Magnificent Seven* är, eftersom det inte framkommer i källtexten, och att nämna den svenska titeln:

- (17) [Syftar på John Sturges film *The Magnificent Seven*, svensk titel *Sju red tillsammans*, en remake av Akira Kurosawas *De sju samurajerna* från 1954. *The magnificent Seven* har i sin tur blivit föremål för efterrapningar och parodier, t ex *Tre Amigos*, ö.a.]. (s. 61) (Originallets kursiv)

Översättaren nämner även ytterligare filmer i sammanhanget som kanske inte är helt nödvändiga för att förstå innehållet men som möjligen kan bidra till en förståelse för vilken typ av filmgenre det rör sig om och därmed ge läsaren en bättre bild av vilken typ av man författaren refererar till. Sjöström anser också "så här i efterhand [...] att förklaringen till *Magnificent Seven* var väl mångordig. Framför allt omnämmandet av *Tre Amigos*." (Sjöström, personlig kommunikation, översättarens kursiv).

Några exempel där översättaren inte ger några ytterligare förklaringar gäller t.ex. filmen *Storstadshamn*. I källtexten framgår det inte att det rör

sig om en film utan det förväntar sig författaren att läsaren känner till. Översättaren nämner inte heller att det handlar om en film:

- (B) Dessa ”välbeställda manliga proletärer” tycks ”ha hämtat idéerna från *Storstadshamn*” och ”köpte arbetarkängor, cargo pants, axelväsor med kättingband och post-ironiska John Deere och Peterbilt-kepsar”, skrev han. (s. 159). (Originalalets kursiv)

Storstadshamn från 1954 är en film av regissör Elia Kazan med Marlon Brando i huvudrollen. Originaltiteln är *On the Waterfront*.

Vid en jämförelse kan man undra varför 1950-talsfilmen *Storstadshamn* inte ges något tillägg medan 1950-talsfilmen *Sju red tillsammans* får ett. Översättaren utgår troligen från sina egna kunskaper om filmerna och hur välbekanta de en gång var. Detta bekräftas av översättaren som säger att:

Filmen *Storstadshamn* kanske inte är känd av yngre läsare men för mig var den av epokgörande betydelse inte minst beroende på Marlon Brandos imponerande debut på vita duken. Här kanske jag har misstagit mig på vad de tänkta läsarna vet och inte vet. (Sjöström, personlig kommunikation)

I sina sammanhang kan man som läsare, och obekant med båda filmerna, känna minst lika stort behov av kunskap om vilken typ av film *Storstadshamn* är för att kunna göra sig en bild av de män som enligt boken vill ”komma i kontakt med sina inre stuveriarbetare” (s. 159).

3.3.6. Översättning av dikter, sångtexter, inskriptioner

Hur har översättaren handlat i fråga om dikter och sångtexter? I *Den amerikanska mardrömmen* förekommer ett par dikter, en sångtext och till och med en inskription på ett monument.

På sidan 330 återges delar av dikten *Lätta brigadens attack* av Lord Tennyson. Dikten skrevs 1854 efter slaget vid Balaklava under Krimkriget. Slaget inträffade den 25 oktober 1854 nära Balaklava och var ett viktigt slag under Krimkriget. (Kvist, [www]) Storbritannien, Frankrike och Osmanska riket stred mot Ryssland och när ryssarna försökte bryta belägringen av Sevastopol krossades de av en attack av den brittiska tunga brigaden. När sedan Lord Raglan beordrade det lätta kavalleriet, den lätta brigaden, att hindra fienden att bära iväg kanonerna

gick brigaden in i en fälla och förlusterna blev stora på bägge sidor. Slaget slutade utan någon egentlig vinnare, båda sidor retirerade till sina startpositioner. I sin skildring av attacken nämner Tennyson att ”något fel” begåtts när ordern gavs, men i centrum står ändå det beundransvärda och även tragiska i att soldaterna lydde den felaktiga ordern. De ifrågasatte den inte, eftersom ”theirs was but to do and die”.

I *Den amerikanska mardrömmen* refererar författaren till Newsweeks artikel om de brandsoldater som dog i World Trade Center och där Lord Tennysons dikt återgavs. Den dåliga kommunikationsutrustningen och de begränsade resurserna hos brandförsvaret väckte kritik i USA efter dådet och brandsoldaterna liknades vid soldaterna i Krimkriget som gjorde vad de kunde och lydde order utan att ifrågasätta och enligt vissa gick rätt in i döden:

- (18) Inga sådana brandsoldater citerades i artikeln, bara några rader ur denna berömda dikt: ”Was there a man dismays’d?/not, tho’ the soldier knew/Someone had blundered:/Theirs not to make reply/Theirs not to reason why/Theirs but to do and die” [”Bleknade en – eller vad?/Nej – fast ordern med fog/soldaten förundrade./Spörja är ej hans sak./blott att i stridens brak/kämpa och falla rak”. Svensk tolkning Einar Malm.] (s. 330).

Eftersom innebörden av orden i dikten är viktiga för sammanhanget är en översättning önskvärd och översättaren har löst det med att lägga till en befintlig tolkning/översättning av Einar Malm, men han behåller även det engelska originalet, eftersom läsaren ska kunna leta information på egen hand om han/hon så önskar.

På liknande sätt behandlar översättaren Rudyard Kiplings dikt ”The Last of the Light Brigade”. Hela dikten i original finns med och följs av en översättning inom hakparentes. Författaren tycker att Rudyard Kiplings dikt passar in som en slags liknelse för hur brandsoldaterna behandlades och hur deras fackförenings krav på förbättringar glömdes bort:

- (19) År 1891 diktade Rudyard Kipling ”The Last of the Light Brigade” en skarp vidräkning med hans landsmän för att de struntade i de överlevande soldaternas utsatta situation. [...] som hade krönt dem alla i sin sång:

The old Troop-Sergeant was spokesman, and “Beggin your pardon”, he said, “You wrote o’ the Light Brigade, sir. Here’s all that isn’t dead. An’ it’s all come true what you wrote, sir, regardin’ the mouth of hell; For we’re all of us nigh to the workhouse, an’ we thought we’d call an’ tell.” “No, thank you, we don’t want food, sir; but couldn’t you take an’ write a sort of ‘to be continued’ and ‘see next page’ o’ the fight? We think that someone has blundered, an’

couldn't you tell 'em how? You wrote we were heroes once, sir. Please, write we are starving now.”

[Den gamla sergeanten tog ordet och ”ursäkta, herrn”, sa han, ni skrev om Lätta brigaden. Här är alla som inte har dött. Och allt har blivit som ni skrev herrn, alltså om helvetets port. För vi är nära till fattighuset och det vi tänkte tala om. Nej tack ingenting att äta men ni kunde väl skriva en rad. Nån sorts ”fortsättning följer” och ”se nästa sida” om striden. Vi tycker att någon slarvat och ni kunde väl säga hur. Ni skrev, herrn, att vi var hjältar. Men skriv istället att vi svälter nu] (s. 332).

Här gissar jag att en befintlig översättning finns sedan tidigare då Kipling är nobelpristagare i litteratur (Svenska Akademien [www]) och som sådan antagligen flitigt översatt då det begav sig. Jag har dock inte lyckats hitta någon svensk tolkning av denna dikt. Detta har uppenbarligen inte heller översättaren gjort, för han svarar följande på frågan om hur den här översättningen uppstod:

Jag letade länge efter en svensk tolkning men kunde hitta någon. Efter att ha gjort en del försök att överföra Kiplings dikt till svenska gav jag upp och gjorde en bokstavlig översättning. Därmed försvann poesin. (Sjöström, personlig kommunikation)

På samma vis förmodar jag att översättaren fått hantera en dikt på rim från boken *The Mountain Muse* av Daniel Bryan. Eftersom *The Mountain Muse* inte finns översatt, är det mest troligt att översättaren själv står för diktandet här. Här har översättaren valt bort att ta med det engelska originalet, kanske med tanke på dess längd. Och eftersom originaldikten inte tas med, så blir den översatta dikten inte heller ett tillägg.

3.3.7. Förklaring av historiska händelser

Tillägg som förklarar historiska händelser förekommer vid tretton tillfällen. Elva av dessa har översättaren försett med ö.a. I tio av fallen kan man säga att översättaren behåller originalbegreppen och ger en förklaring inom hakparentes. Men eftersom de flesta historiska händelserna, som har tilldelats ett tillägg, utgörs av namn på personer så är det inte så märkligt att originalnamnen behållits. Det finns många referenser till historiska personer i boken, i synnerhet kvinnor, som mest troligt inte är så välkända för den svenske läsaren. Typhoid Mary, Audie Murphy,

Carry Nation, Hannah Duston och Karla Fay Tucker är historiska kvinnor som troligen är mer välbekanta för den amerikanske läsaren.

I fallet med Typhoid Mary har översättaren valt att se *Typhoid Mary* som ett namn, även om det hade varit möjligt att översätta *typhoid*. Författaren refererar till en artikel av Mark Stein i *National Review* som handlar om hur han anser att vissa kvinnors sätt att mana till fred och kärlek inte liknar pacifism utan passivism. Den har blivit en smitta som

- (21) ...trängt in i staten – amerikanska kvinnor spelade rollen som Typhoid Mary [en kvinna i början av 1900-talet som arbetade som kokerska. Trots att hon var fullt frisk bar hon på tyfusbakterier och smittade flera andra människor utan att själv begripa att hon gjorde det. Efter henne har Typhoid Mary blivit en term för friska smittspridare, ö.a.]. Offren var män. (s. 36).

En översättning av *typhoid* hade inte hjälpt läsaren till en lika detaljerad förståelse men ord som ”smitta”, ”tyfus” och ”offren” hade antagligen ändå bidragit till en helhetsbild av vad den refererade artikelförfattaren menade. Männan får inte nedsmittas med tal om ”läkning” och ”sambhörighet” förrän de slutat skjuta.

En annan kvinna som nämns ofta är Hannah Duston, som 1697 tillfångatogs av indianer men lyckades undkomma genom att döda sina kidnappare. Försök att resa en staty över Duston var inte så lyckosamma under 1800-talets litterära revisionism. Kvinnor skulle agera osjälviskt och uppoffrande. Hannah Dustons handlande sågs som blodtörstigt och vittnade om en hämndlystnad som inte passade en kvinna. Ända in i vår tid väcker idéer om att använda Hannah Duston som emblem för Haverhill (som var Dustons hembygd) irritation.

- (22) ...ett nytt stadsvapen – med Hannah Duston som samhällets nya emblem. [...] Ordföranden i Team Haverhill försökte lansera henne som ”en symbol för Haverhills mod, kraftfullhet och historia”. Följden blev ett raseriutbrott när Duston än en gång fördömdes som ”olaglig mörderska”, ”skamlig kvinna” och ett exempel på ”vansinne, blodtörst och girighet”. Hon liknades vid Bull Connor [rasistisk polischef i Birmingham, Alabama under 1960-talet, ö.a.] och den dödsdömda Karla Fay Tucker [mördare, född 1959, avrättad 1998, den första kvinna som avrättats i Texas sedan amerikanska inbördeskriget, ö.a.]. (s. 283).

Här behöver kanske översättaren inte hjälpa läsaren med ytterligare information. I det första fallet säger kanske namnet Bull Connor inte så mycket, om läsaren inte råkar vara bekant med 1960-talets amerikanska medborgarrättsrörelse. Men tillägget ger inte heller så mycket mer

information än att han var en rasistisk polischef och det hade kanske kunnat utelämnas, eftersom Hannah Duston i meningen innan beskrivs som blodtörstig och en mörderska. Karla Fay Tucker uppges vara just dödsdömd, och därmed kan man förmoda att hon är anklagad för ett allvarligt brott. Att hon är den första kvinnan att bli avrättad sedan inbördeskriget är förvisso intressant information men inte helt nödvändig för att förstå författarens intentioner.

Ett exempel på en historisk referens som försetts med osedvanligt lång översättaranmärkning är den här:

- (23) Inte ens feminister i andra länder gick säkra. ”Aldrig tidigare – eller åtminstone inte sedan War Measures Act – har jag sett en så beräknad, hetsig och hätsk propagandakampanj”, noterade *Toronto Stars* krönikör Michele Landsberg [War Measures Act, kanadensisk undantagslag som infördes 1914 och gav regeringen utomordentliga befogenheter i krissituationer. Den tillämpades när två kanadensiska politiker år 1970 kidnappades av Fronten för Quebecs befrielse (Front de la libération du Quebec, FLQ). Premiärminister Pierre Trudeau satte in armén och polisen som gjorde omfattande razzior både mot FLO och det nationalistiska partiet Parti Québécois som inte hade något med kidnappningen att göra. 1988 ändrades bestämmelserna och gav regeringen betydligt mer begränsade befogenheter, ö.a.] (s. 43) (Originallets kursiv)

Det hela handlar om en kvinnlig lärare vid ett kanadensiskt universitet som uttalat sina tvivel gentemot löftet från USA:s regering om att ”rädda” dem och att USA tidigare drivit fram ett ”våld som spritt sig över världen”. Läraren dränktes av hatpost och mordhot och en formell anmälan lämnades in till polisen i Ottawa där hon anklagades för att ”offentligt ha spritt hat mot amerikaner”. Att i sammanhanget ytterligare beskriva *War Measures Act* så detaljerat kan vara något överdrivet då en läsare själv lätt kan söka den informationen. Översättaren väljer att behålla originalbegreppet, eftersom en översättning inte skulle beskriva vad det handlar om. Istället ger han en utförlig förklaring i ett tillägg och berättar även när den här lagen tillämpades.

Enligt Newmark ska historiska institutionella termer som regel inte översättas oavsett om översättningen är ”genomskinlig” eller ej, såvida de inte har redan etablerade översättningar på målspråket (Newmark, 1988:101). I facktexter och akademiska texter är det brukligt att helt enkelt överföra källspråkstermen och, om det passar, ge en beskrivande term med så mycket förklarande detaljer som möjligt om det behövs. För övrig populärvetenskaplig litteratur kan det överförda ordet helt ersättas med den funktionella och förklarande termen. Där bedöms inte

originalet vara lika viktigt för läsaren utan det viktiga är förståelsen av ordets innehåll. Man kan säga att Sjöström i fallet med *War Measures Act* betraktar bokens innehåll som facktextlig och bokens läsare som något mer krävande. Av samma anledning har översättaren också valt att förklara begreppet ingående, även om det är fullt möjligt för måltextläsaren att ta reda på. Han förväntar sig att läsaren av Susan Faludis böcker är intresserade, engagerade och nyfikna men inte allvetande. Det är den målgruppen han översätter för.

I ett fall vållar en dubbel betydelse av ordet ”run” så pass stora bekymmer att översättaren anser det befogat att göra ett tillägg och förklara både ordet och citatet det ingår i:

- (24) ”Han kan springa”, sa presidenten, ”han kan till och med gömma sig i kamouflagekläder, men han kan inte gömma sig.” [Syftar på ett yttrande av tungviktsvärldsmästaren Joe Louis om utmanaren Billy Conn inför en VM-match 1946: ”He can run. But he can’t hide.” Conn var känd för sin snabbhet. Run for president betyder också att kandidera i presidentvalet, ö.a.] (s. 173).

Även om man förstår av sammanhanget att kommentaren fälls i samband med valkampanjen inför valet 2004 är det inte helt säkert vilket ”run” presidenten syftar på. Översättaren garderar sig därför något när han talar om att ”run” också kan betyda att kandidera i presidentvalet.

3.3.8. Förklaring av kulturella företeelser

Det finns tio tillägg i måltexten vilka rör kulturella företeelser. Nio av dem har markerats med ö.a. Åtta av dem består av namn på personer som översättaren har givit en beskrivning av eller förklaring till inom hakparentes.

På sidan 227 nämns Betty Crocker, som uppfanns redan 1921 av ett företag för att ge mer personliga svar när kunderna ställde frågor om produkter och bakning. Bilder av Betty skapades och hon personifierades också i reklam av en skådespelerska. Betty Crocker är den bakande, husliga hemmafrun som blivit en kulturikon i USA:

- (25) Varför censurerades självständiga kvinnors röster och varför ljöd en signal om återgång till köket à la Betty Crocker [Betty Crocker är en påhittad figur som användes till recept från ett kvarnföretag i USA, ö.a.] (s. 227).

Det kan vara på sin plats att ge en kort förklaring till vem Betty Crocker är för att man som svensk läsare ska förstå varför hon nämns. Möjligen är förklaringen något intetsägande och ger inte den svenske läsaren de konnotationer som namnet Betty Crocker antagligen väcker hos en amerikansk läsare. En anmärkning i stil med ”en påhittad figur som personifierar den bakande och husliga hemmafrun sedan årtionden” skulle ge en annan bild och därmed en mer likvärdig effekt på den svenske läsaren. Man kan argumentera för att det senare förslaget på tillägg låter något mer fördomsfullt men samtidigt som översättaren vill uppnå samma effekt på sina läsare som originalet ger sina amerikanska läsare är det i det här fallet svårt att ersätta Betty Crocker med en svensk husmodersfigur som levererat recept och besvarat frågor i närmare ett århundrade. Det är svårt inte enbart för att det kan vara svårt att hitta en svensk motsvarighet men också för att boken så tydligt handlar om den amerikanska kulturen och dess förhållande till 11 september-attacken. Följaktligen kan översättaren inte ersätta figurer med svenska motsvarigheter utan endast ge förklaringar till dem så att målspråksläsaren får samma konnotationer som den amerikanske läsaren. Eftersom Faludi så tydligt har en avsikt med sin bok, att väcka debatt om kvinnors ställning och jämställdhet i dagens amerikanska samhälle, menar jag att översättningen vinner på att tilläggen kommunicerar samma tankegång som författaren har, om översättaren väl bestämt sig för att göra ett förklarande tillägg vill säga.

Irakiern Mohammed Odeh al-Rehaief, som påstod sig ha hjälpt amerikanerna så att de kunde ”rädda” en amerikansk kvinnlig soldat från vad de trodde var fångenskap på ett irakiskt sjukhus, såg sig som en hjälte och hans historia blåstes upp i amerikansk media. Rehaiefs berättelse blev alltmer dramatisk eftersom tiden gick och den bidrog till att USA beviljade honom och hans familj politisk asyl i USA. Författaren återger hur Rehaiefs berättelse senare blev ifrågasatt:

(26a) If Rehaief imagined himself Arnold Schwarzenegger in *Total Recall*, other saw a resemblance to Walter Mitty. (Faludi, 2007:181) (Originallets kursiv)

Här ger översättaren en förklaring till vem Walter Mitty var:

(26b) ...en likhet med Walter Mitty [en människa som dagdrömmer om egna hjältedåd, ö.a.] (s. 207).

Och för den som inte är bekant med Walter Mitty kan en förklaring hjälpa till att förstå vilken typ av personlighet som han förknippades med. Walter Mitty är en fiktiv karaktär i James Thurbers korta saga från

1941, *The Secret Life of Walter Mitty*. Mitty är en ödmjuk man som har livlig fantasi där han föreställer sig vara någon annan med en äventyrligare tillvaro. Frasen *Walter Mitty* finns t.o.m. i engelska ordböcker numera för att beskriva en person som lever ett fantasiliv. (The new Oxford American dictionary, 2005:1891) Som kontrast i sammanhanget kan vi konstatera att översättaren inte ger någon förklaring till Arnold Schwarzenegger och filmen *Total Recall*. Vilken typ av personlighet som filmikonen Schwarzenegger representerar förväntas läsaren känna till på båda sidorna av Atlanten.

I ett annat tillägg ger översättaren en utförlig förklaring till begreppet 'monomyt':

- (27) Men denna monomyt (som Joseph Campbell kallade den) får en speciell utformning och spelar en speciell roll i amerikanskt liv. [Campbell, som bland annat var amerikansk professor i mytologi lånade uttrycket monomyt från James Joyce roman *Finnegans Wake*. Med det menade han en myt om en människa eller mytologisk figurs kallelse till en speciell uppgift, som återkommer i liknande form i en mängd olika religioner och berättelser, till exempel i berättelserna om Theseus, Moses, Buddha och Jesus. Campbells tanke om monomyten har till exempel inspirerat George Lucas till filmerna om Stjärnornas krig, där Luke Skywalker är den mytiska hjälten, ö.a.] (s. 227-228).

Eftersom 'monomyt' är ett ganska snävt begrepp kan en kort förklaring underlätta läsningen och förståelsen men att nämna exempel på monomyter och hur George Lucas inspirerats av Campbells tankar när det gäller *Star Wars*-filmerna är möjligen att gå lite väl långt.

Man kan ifrågasätta hur viktigt det är att ordet *monomyt* förstås av läsaren. Författaren nämner monomyt i ett sammanhang där hon är kritisk mot hur man i USA tycks vara i sådant stort behov av att skapa en metaforisk flicka i nöd när landet utsätts för fara. Utan en osjälvständig och otrygg kvinna har inte hjälten eller cowboyen någon att rädda. Och den amerikanska kulturen, menar författaren, tycks beroende av sina hjältar vare sig de är politiker eller brandsoldater. Som kontrast till detta beskriver hon européernas förhållningssätt:

...the British didn't invoke Lancelot or invent a Guinevere to weather the trauma of the terrorist bombing of London's mass transit in 2005. Nor did the Spanish reenact the chivalric romance of Amadis and Oriana after the Madrid train attack. (Faludi, 2007:200).

Med tanke på de ibland ganska ingående förklaringar som översättaren ger kan man fundera var översättaren drar gränsen för när något behöver

förklaras. Exempelvis nämns de mycket gamla skrifterna *Kristens resa* och *Beowulf* i texten:

- (C) Publikationsindustrin snabbproducerade stora inbundna volymer med panegyrik – hänryckt smicker som ofta påminner mer om utdrag ur *Beowulf*. (s. 83)

Här tycks översättaren anse att tillägg inte behövs. Det är svårt att veta om det här är något som översättaren tror att den svenske läsaren känner till eller om han anser att tillägg inte behövs för att förstå sammanhanget. Skrifterna är emellertid relativt välkända, i synnerhet i det engelska språkområdet. Översättaren reflekterar själv över detta och det framgår att han ser kunskap om *Beowulf* som något av en självklarhet:

Beowulf är en myt som tillhör mitt kulturella arv, förmedlat genom den gamla gymnasieskolan och anglosaxisk litteratur. Kanske det borde ha funnits en förklaring där, men jag är rädd för att den skulle bli så omfattande att den störde texten. (Sjöström, personlig kommunikation)

Översättarens målgrupp kan sägas vara samma som Faludis; en relativt beläst, intresserad och akademisk läsekrets, även om han tillstår att han sällan ser läsaren framför sig och ”har i allmänhet uppfattningen att vem som helst som har ett rimligt mått av vetgirighet bör kunna tillgodogöra sig översättningen.” (Sjöström, personlig kommunikation).

3.3.9. Förklaring av föremål/begrepp

Tio tillägg förklarar olika föremål eller begrepp. Sex av dem har markerats med ö.a. I fem fall använder sig översättaren av originalspråkets benämning och ger sedan en förklaring. Ett exempel på ett sådant fall är

- (28) Bolaget visade filmen om Lynch första gången under de så kallade sweeps months [provvisningar i olika delar av landet, ö.a.] (s. 209)

Här lägger översättaren till *så kallade före sweeps months* och ger sedan en förklaring. Ett annat sätt att lösa problemet hade varit att skriva *provvisningar* istället för *sweeps months* för att slippa tillägget, såvida det engelska ordet inte är viktigt för resten av sammanhanget, vilket det inte är i det här fallet.

I fallet med *Diaper genies* är det inte lika enkelt, eftersom dessa ”blöjhinkar” knappt finns att köpa i Sverige och då säljs under sitt engelska namn:

- (29) ...Diaper genies [speciella hinkar för blöjor, där de automatiskt packas in i plast, ö.a.] (s. 138)

Antingen måste översättaren uppfinna ett nytt ord för denna tingest, använda sig av direktöversättning (*blöja + ande?*) eller göra ett förklarande tillägg. Det sistnämnda angreppssättet är nog att föredra i det här fallet.

I den här kategorin finner vi ett fall där Sjöström väljer strategin *translation triplet*, dvs. att först göra en översättning och sedan lägga till både det engelska begreppet samt en förklaring inom hakparentes.

- (30) Jag står där på änkeplattformen [widow's walk: utsiktsplats på tak i kusttrakter] och väntar,... (s. 132).

Här har översättaren ställts inför ett begrepp som betecknar en takterrass som inte finns i Sverige men som förekommer på stora villor i USA. En rak översättning skulle inte ge en svensk läsare samma konnotationer som en amerikansk. Han väljer ändå att översätta ordet med ”änkeplattformen”, som man måste konstatera är en innovation från översättarens sida. ”Widow's walk” beskrivs på engelska som ”a railed or balustraded platform built on a roof”. (The new Oxford American dictionary, 2005:1920) Översättaren har mest troligt lånat ”plattformen” därifrån och gjort en egen sammansättning. Frågan är om den fyndiga sammansättningen säger den svenske läsaren något. Man kan gissa att tanken även slagit översättaren, som därför garderar sig med att behålla originalbenämningen plus en förklaring i ett tillägg. Istället för att hitta på ett eget ord kunde han ha valt samma strategi som vid exemplet med *Diaper genies* och endast ge en förklaring i ett tillägg. Eftersom meningen finns i ett återgivet stycke ur en änkas memoarer, som heter just Widow's Walk, gör detta att ordet blir dubbelbottnat och extra viktigt att förklara. Bokens titel översätts emellertid inte, kanske för att den inte finns utgiven på svenska. Problemet med hur titeln ska tolkas kanske gör att översättaren valt att lämna den oöversatt, eller kanske omvänt att Widow's walk i dess denotativa betydelse är tydlig för de flesta svenska läsare. Att i det läget behålla *widow's walk* även i det citerade stycket blir ganska självklart men samtidigt genom en översättning av ordet visa på de betydelseskillnader som finns mellan bokens titel och takterrassen *widow's walk*.

Endast vid ett tillfälle i hela boken har översättaren vänt på perspektiven och ger först en förklaring av ett begrepp som sedan anges i original inom hakparentes:

(31) ...den fjärde perioden av höjd beredskap [orange alert] (s. 180).

I originaltexten står *orange alert* inom citationstecken. Att översätta *orange alert* ordagrant skulle ha blivit konstigt på svenska och att behålla uttrycket översatt och okommenterat är inte heller något alternativ. En förklaring var således nödvändig men varför översättaren väljer att ändå behålla originalbegreppet är lite av ett mysterium. Kanske för att översättaren satt det inom citationstecken.

I ett fall har översättaren gjort ett mycket kort förklarande tillägg inom vanlig parentes.

(32) Nästa gång hon gömmer sig blir det bakom en (brud)slöja, vid början till det normala livet. (s. 221).

Författaren citerar en annan bok skriven av Rick Bragg, och i originaltexten står det enbart ”veil”. *Veil* betyder inte specifikt ’brudslöja’ utan kan beteckna ’flor’, ’nunnedok’ m.m. Här har översättaren tagit in sammanhanget och hela det resonemang som författaren för och hjälpt läsaren lite extra på traven. Möjligen kan man tänka att den läsare som läst hela kapitlet också kan räkna ut att det rör sig om en brudslöja. Hela kapitel sju handlar om Jessica Lynch och hennes spektakulära räddning från det irakiska sjukhuset, hennes tillfrisknande, hennes tillvaro efter hemkomsten och medias sätt att göra ett våldtäktsoffer av Lynch, som det inte fanns några bevis för. I boken om Jessica Lynch skapade Bragg en egen saga och att den sårade kvinnliga soldaten skulle betraktas som ett offer och sedan förväntas gifta sig låg helt i linje med de värderingar som hade växt sig starka efter 11 september-attacken. Översättaren gör nog en helt korrekt bedömning vilken typ av slöja som gäller i sammanhanget. Det lilla tillägget gör också en väsentlig skillnad om man inte har hela sammanhanget klart för sig. Att det normala livet börjar för att man gömmer sig bakom en slöja eller en brudslöja ger läsaren helt olika konnotationer.

Ett exempel på begrepp som inte getts någon förklaring är *fedajin*, ett ord som kanske inte har sin självklara plats i svenskarnas ordförråd:

(D) Inne i sjukhuset ”kryllade” korridorerna av *fedajin* i ”svarta ninjaliknande kläder, med huvor som dolde allt utom ögonen”. (s. 205).

Den målande beskrivningen ger oss en bild av hur dessa typer såg ut men vilka var de? *Fedajin* kommer från arabiskan och betyder ”den som offerar sig”. Ordet uppfattas som *hjaltemodig* eller *tapper* och betecknar en religiös eller politisk gruppering som är beredd att offra sina liv för saken och det som de uppfattar som sanningen. (The new Oxford American dictionary, 2005:615)

I boken förekommer även en annan stavning: ”Fedayin” (s. 194) som kan betraktas som en blandning av den svenska stavningen och den engelska stavningen: ”fedayeen” som används av författaren i originaltexten. Ordet är kanske att betrakta som en nykomling i våra västerländska ordförråd och får därmed leva med lite olika stavningsalternativ. Men just på grund av detta kunde ett tillägg ha varit upplysande. Här har översättaren dock inte ansett det nödvändigt.

3.3.10. Förklaring av geografiska platser

Geografiska namn kännetecknar en plats och behöver enligt Newmark generellt sett inte översättas (Newmark, 1981:72). Men en del geografiska namn har egna vedertagna namn på olika språk och så länge namnet inte implicit ger några icke önskvärda konnotationer, så passar det att använda målspråkets geografiska namn. Tillägg som *floden*, *berget*, *staden*, *byn* etc. kan bli aktuella för att förtydliga vad det geografiska namnet betecknar. I *Den amerikanska mardrömmen* har de engelska geografiska namnen inte ändrats men några geografiska platser har försetts med ytterligare förklaringar. Det som är intressant med de här tre tilläggen är att två av dem försetts med ö.a. medan ett inte har det. Det är svårt att se någon anledning till detta, möjligen är det en miss från översättarens sida. Detta bekräftas också av Sjöström som tror det hela kan ”bero på en dålig korrekturläsning” (Sjöström, personlig kommunikation). När Westchester County ges en förklaring sätter Sjöström ut ö.a., medan Monument Valleys förklaring inte får något ö.a.

(33) ...från sitt hem i Westchester County [Län i New Yorks storstadsområde med 950.000 invånare, ö.a.] (s. 182)

(34) ...gjorde en version av filmen hemma på gården med Monument Valley [ökenområde med monumentala bergsformationer på gränsen mellan Utah och Arizona] (s. 234).

4. Sammanfattande diskussion

Syftet med studien är att undersöka hur en översättare bearbetar en mycket kulturreferenstät källtext och använder sig av tillägg som strategi för att lösa vissa översättningsproblem. Boken som undersöks heter *The Terror Dream. Fear and Fantasy in Post-9/11 America* och är skriven av Susan Faludi. Den gavs ut år 2007 i USA. Den svenska översättningen är gjord av Hans O. Sjöström och den svenska titeln är *Den amerikanska mardrömmen. Bakhållet mot kvinnorna*, utgiven 2008.

I den svenska översättningen förekommer 69 tillägg. Översättaren har översatt engelska titlar och ibland även givit mer detaljerade beskrivningar av personer, historiska händelser och amerikanska kulturella företeelser som t.ex. radioprogram, tv-serier och filmer. Dessa tillägg gör översättaren påtagligt närvarande och synlig i texten. Resultatet av undersökningen visar att den tilläggskategori som är klart vanligast är rubriker och titlar på t.ex. böcker, filmer och artiklar. Den förklaringsstrategi som används mest i den kategorin är att källtextens rubrik eller titel bibehålls med en översättning i ett tillägg. Den strategi som förekommer mest är emellertid att källtextens begrepp återges i måltexten och sedan följer en förklaring i ett tillägg. Denna strategi är som vanligast förekommande inom områdeskategorierna historiska händelser och kulturella företeelser.

Både författaren och översättaren förväntar sig att läsaren har en viss allmän kännedom om amerikansk kultur och historia samt amerikanska personligheter. I vissa fall bedömer översättaren emellertid att den svenske läsaren behöver mer information. Men i och med att han börjar göra förklarande tillägg står han inför ytterligare ett val som översättare. Det är inte bara valet vilket ord som passar bäst eller vilken meningsbyggnad som fungerar bäst i en svensk översättning utan han måste även ta ställning till om innehållet ska kommenteras ytterligare. Det är i och för sig inte enbart översättarens beslut utan förlagets redaktör faller det slutgiltiga avgörandet.

Ibland hjälper tilläggen läsaren, men ibland kan de också väcka viss undran. Översättarens skäl för tilläggen kan bli något som upptar läsarens tankar, vilket kan bidra negativt till läsoplevelsen. Om läsaren

finner ett tillägg ointressant och anser att det endast upplyser om sådant som han/hon redan kände till, är det möjligt att han/hon istället för att uppfatta tillägget i fråga som en hjälp upplever det som ett störningsmoment i läsningen. Läsaren kan också uppleva det som om översättaren underskattar bokens läsare.

En översättares sätt att översätta en text skvallrar kanske alltid lite om hans/hennes personlighet, ålder eller förhållningssätt till bokens innehåll och dess författare. I fråga om den här boken får man som läsare på ett mycket påtagligt sätt ytterligare en person att förhålla sig till förutom författaren, nämligen bokens ”medförfattare” – översättaren.

Med tanke på Susan Faludis bakgrund och tidigare böcker kan man förvänta sig att hennes tänkta målgrupp består av intresserade, engagerade, nyfikna och relativt kunniga läsare. Översättaren verkar i sitt arbete också rikta sig till en liknande målgrupp i Sverige. Han vill med sina översättaranmärkningar bidra till att läsaren får ett större utbyte av texten, men i och med det tar han beslut som i någon mån påverkar läsningen och läsaren. Han är ibland för ambitiös, och även en av förlagets nuvarande redaktör tycker så här i efterhand att en del av tilläggen kanske kunde ha utelämnats men säger emellertid att ”det var en knepig text att förhålla sig till och det var kanske en av anledningarna till att antalet tillägg blev så många i just den här boken”. (Brogren, personlig kommunikation) Enligt henne kan den engagerade läsaren själv söka extra information.

Boken är att betrakta som sakprosa med en politisk agenda. Författaren vill kommentera och ifrågasätta den riktning amerikansk kultur och media tagit efter 11 september-attacken och hur den påverkat kvinnors situation i USA. De tillägg som översättaren gör bör därför vara relevanta i fråga om bokens övergripande agenda. Att t.ex. förklara de historiska kvinnor som översättaren gjort på vissa ställen kan därför vara på sin plats. Att ge förklaringar till vissa saker för att skapa samma konnotationer hos måltextläsaren som hos källtextläsaren kan också anses berättigat. Ingen läsare är allvetande, och tillägg och kommentarer kan alltid bidra till ytterligare fördjupad förståelse av texten, men som översättare bör man känna till både denotativa och konnotativa betydelser och vara försiktig så man inte skapar en annan text än författaren tänkt sig. Översättaren själv säger sig ha ambitionen att i möjligaste mån bevara författarens stil och sätt att uttrycka sig.

I de fall som källtexten beskriver en miljö som varken källspråksläsaren eller målspråksläsaren förutsätts ha god kännedom om har redan författaren ett annat förklarande förhållningssätt till sin text och översättaren behöver inte på samma sätt skapa egna förklaringar. Men när

källtexten beskriver en verklighet som riktar sig till en specifik nations läsare eller en kulturellt och språkligt begränsad miljö som skiljer sig från målspråkets, blir skopos viktigare för översättaren att ta hänsyn till.

Med tanke på hur många fotnoter och referenser Susan Faludi har i sin bok inser man hur många timmar författaren måste ha ägnat åt att närstudera tidningsartiklar, tv-program och böcker. Det är inte ens säkert att en välutbildad och beläst amerikansk läsare förstår alla referenser som ges i boken. Som läsare förväntar man sig kanske inte heller att man alltid i alla lägen ska begripa allt. Med alltför många och utförliga tillägg riskerar översättaren att underskatta och fördumma måltextläsaren. Översättaranmärkningar kan användas för att närma läsaren till texten men om de verkligen behövs eller var gränsen går för hur många som är skäligen är en bedömningsfråga från fall till fall.

Som framgår i uppsatsen ser översättaren risken med tilläggen; att de både kan hjälpa och störa även om hans ambition är att läsaren inte ska bli störd. Han tar i och med sina tillägg risken att vissa läsare kan tycka att han skriver läsaren självklarheter på näsan, men han anser att det är en risk man får ta.

Även om vissa översättningsteoretiker, såsom t.ex. Venuti, uppskattar att översättarens arbete synliggörs bör inte texten översättas med översättaranmärkningar och tillägg i ett försök att göra översättningen mer kommunikativ. Även Newmark, som helst ser en översättning som förhåller sig mycket trogen sin källtext, erkänner tillfällena då översättaren måste göra tillägg för att vara kommunikativ. Newmarks *translation couplet* och *translation triplets* har fungerat som lösningsstrategier när Sjöström tyckt att den svenske läsaren bör få mer än en ordagrann översättning. I en del fall har de konnotationer som vissa begrepp eller personer bidrar med varit viktiga för sammanhanget, och ett tillägg är nästan det enda möjliga sättet att ge målspråkläsaren motsvarande konnotationer. Men när ett tillägg blir enbart information som ligger utanför sammanhanget kan det aktuella tillägget ifrågasättas hur intressant det än må vara. När det gäller en sådan faktsäckad och referenstät bok som Faludis kan översättaren inta en ganska tillåtande inställning även om han/hon i vissa fall kan argumentera för andra lösningar eller inga tillägg alls.

Material- och litteraturförteckning

Material

- Faludi, Susan 2007. *The Terror Dream. Fear and Fantasy in Post-9/11 America*. New York: Metropolitan Books.
- Faludi, Susan 2008. *Den amerikanska mardrömmen. Bakhållet mot kvinnorna*. Stockholm: Leopard Förlag. Översättning: Hans O. Sjöström.

Litteratur

- Ingo, Rune 2007. *Konsten att översätta: översättandets praktik och didaktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Maier, Carol 1995. *Between Languages and Cultures: Translation and Cross-Cultural Texts*. Dingwaney, Anuraha & Maier, Carol (red). *Toward a Theoretical Practice for Cross-Cultural Translation*. Pittsburgh & London: University of Pittsburgh Press.
- Munday, Jeremy 2012. *Introducing Translation Studies. Theories and Application*. Upplaga 3. New York: Routledge.
- Newmark, Peter 1981. *Approaches to translation*. London: Pergamon Press.
- Newmark, Peter 1988. *A Textbook of Translation*. Harlow, England: Pearson Education Limited.
- Språkrådet 2010. *Svenska skrivregler* utgivna av Språkrådet 3 uppl. Stockholm: Institutet för språk och folkminnen och Liber AB.
- The new Oxford American dictionary*. 2005. Upplaga 2. New York: Oxford University Press.
- Venuti, Lawrence (red.) 1992. *Rethinking Translation: Discourse, Subjectivity, Ideology*, London & New York: Routledge.
- Venuti, Lawrence 1993. *Translation as Cultural Politics: Regimes of Domestication in English*. Textual Practice Volume 7, Issue 2. London & New York: Routledge.

Internet

Kvist, Torbjörn <<http://krigochhistoria.blogspot.se/2014/03/myten-om-balaklava.html>> Hämtad 2014-04-18.

Schäffner, Christina <http://uncavim20.unc.edu.ar/pluginfile.php/31790/mod_resource/content/0/Skopos_Theory._Schaeffner.pdf.> Hämtad 2014-04-18.

Svenska Akademien <http://www.svenskaakademien.se/nobelpriset_i_litteratur/pristagarna> Hämtad 2014-04-14.

Svensk filmdatabas <<http://www.sfi.se/sv/svensk-filmdatabas/>> Hämtad 2014-04-18.

Personlig kommunikation

Brogren, Jessica, redaktör på Leopard Förlag AB, e-brev, 2014-05-07.

Hans O. Sjöström, översättare, e-brev, 2014-05-20.

Appendix

Alla typografiska markeringar i exemplen återfinns i originalet.

A. Original [översättning]	B. Översättning [förklaring]	C. Förklaring [original]	D. Original [förklaring]	E. Översättning [original + förklaring]
----------------------------------	------------------------------------	--------------------------------	--------------------------------	--

1. Översättning och/eller förklaring av namn/förkortningar

4 belägg

- A. s. 38 ”Defense Advisory Committee on Women in the Services [Rådgivande kommittén för kvinnor i militärtjänst]”
- D. s. 43 ”...Humoristen Fran Lebowitz utskälld som ”illojal” i ett soffprogram på MSNBC... [MSNBC: kabel-TV-företag som startades gemensamt av Microsoft och NBC, ö.a.]”
- D. s. 127 ”NORAD [North American Aerospace Defense Command]” Ej översatt. I källtext endast förkortning.
- D. s. 181 I fotnot: ”Women in Support of the President (med den för kvinnor något ömtåliga förkortningen WISP [betyder både bräcklig och stripig, ö.a.] ...” Slutparentes saknas i måltexten.

2. Referenser till Bibeln

2 belägg

- B. s. 255 Tillägg av 7:14 i löpande text: ”...om den bibliska texten i Andra Krönikeboken 7:14 (’[Om då]mitt folk...ödmjucar sig... skall jag inte förstöra dem utan skänka dem någon Befrielse’) [I den svenska Bibeln 2000 står det: om då mitt folk, som mitt namn är utropat över, ödmjucar sig och ber och söker sig till mig och lämnar sina onda vägar, då skall jag höra det i himlen och förlåta dem deras synd och bota deras land, ö.a.]”
- B. s. 257 ”Duston var knappast ’den tysta kvinnan på marken’ [Jes.3:25, Bibel 2000: ’övergiven skall du sitta på marken’. ö.a.]”

3. Förklaring av personer

6 belägg

- D. s. 39 ”(Rush Limbaugh [konservativ och mycket populär radiopratare och politisk kommentator] försvarade faktiskt Maher...)”
- D. s. 83 ”Barry Bonds [baseballspelare]”
- D. s. 83 ”Ronnie Lott [före detta amerikansk fotbollsspelare]”
- D. s. 83 ”Willie Mays [pensionerad basebollspelare]”
- D. s. 83-84 ”Harrison Ford serverade middag åt mig och ’Hot Lips’ Houlihan serverade frukost. [Margaret ’Hot Lips’ Houlihan, figur i romanen, filmen och TV-serien M*A*S*H, en sjuksköterska som ständigt dricker men aldrig röker. I TV-serien spelades hon av Sally Kellerman.]”
- D. s. 139 ”...Katie Couric [nyhetsankare på CBS, ö.a.]”

4. Översättning av titlar och rubriker (böcker, filmer, artiklar etc.)

16 belägg

- A. s. 36 "...i en artikel med rubriken 'Fight now, Love Later: The Awfulness of an Oprahesque Response' [Kämpa nu, älska senare: Det motbjudande i oprahaktig reaktion]."
- A. s. 36 "... i en krönika med rubriken "Women We'd Like to See ... in Burkas." [Kvinnor vi skulle vilja se i... burka.]"
- A. s. 44 "...och fick syn på Jonathan Alters artikel "Blame America at Your Peril" [Skyll dig själv om du klankat på Amerika]"
- A. s. 48 "Den 8 oktober 2001 utlovade omslaget till *Nation* "A Just Response"[En rättvis reaktion]"
- E. s. 61 "...denna gång med bildtexten "Magnificent Seven" [Syftar på John Sturges film *The Magnificent Seven*, svensk titel *Sju red tillsammans*, en remake av Akira Kurosawas *De sju samurajerna* från 1954. The magnificent Seven har i sin tur blivit föremål för efterapningar och parodier, t ex *Tre Amigos*, ö.a.]"
- D. s. 111 ...i likhet med systrarna Gish i *Orphans of The Storm* [stumfilm om franska revolutionen från 1921 i regi av G.W. Griffith och med systrarna Lilian och Dorothy Gish i ledande roller, ö.a.]
- E. s. 158 "'I det plågade ljuset från 11 september 2001 var *American Beauty* inte längre ett uttryck som man kunde skoja med', upplyste New York Times Magazine sina läsare om i en artikel som hade rubriken 'Jingo Belle [chauvinistisk skönhet, med en anspelning på julsången Jingle Bells/Bjällerklang/. På svenska kanske man kan säga nationalpingla, ö.a.]"
- A. s. 164 I fotnot; översättning inom hakparentes: "...Trends in Labor Force Participation of Married Mothers of Infants' [Trender i deltagande i arbetslivet av mödrar med spädbarn]."
- A. s. 248 "...noterar Jay Fliegelman, professor i amerikansk litteratur i *Prodigals and Pilgrims* [Slösare och pilgrimer]..."
- A. s. 249 "Predikan 'Of the Possibility of God's forsaking a People That Have Been Near and Dear to him' [Rörande möjligheten att Gud övergiver ett folk som stått honom nära och varit honom kärt] var en avslutande moralpredikan av pastor Joseph Rowlandson,..."
- A. s. 259 "I sin 'Earnest Exhortation to the Inhabitants of New-England' [Allvarlig maning till invånarna i Nya England]..."
- A. s. 285 "Den fullständiga titeln var klumpig men beskrivande så det förslog: 'A surprising account of the Discovery of a Lady who was taken by the Indians in the year 1777, and after making Her escape, she retired to a lonely Cave, where she lived for nine years' [En förbluffande berättelse om upptäckten av den dam som togs av indianerna år 1777 och som efter att ha flytt drog sig undan i en avlägsen grotta där hon bodde i nio år.]" Översättaren väljer att behålla originalcitrat från *Bickerstaff's Almanack* från 1787 med översättning inom hakparentes.
- A. s. 301 "I den redogörelse som Rachel Plummer skrev omedelbart efter sin fångenskap 1836 gjorde hon en del försök att anpassa sig till tidens krav på kvinnlighet, till exempel i valet av titel, *Narrative of the Capture and Subsequent Sufferings of Mrs. Rachel Plummer* [Berättelse om tillfångatagandet av mrs Rachel Plummer och hennes därpå följande lidanden]." Originaltitel behålls med

översättning inom hakparentes.

- A. s. 302 ”Plummers berättelse omarbetades snart av en manlig författare och gavs ut på nytt som *Narrative of the Captivity and Extreme Sufferings of Mrs. Clarissa Plummer* [Mrs Clarissa Plummers extrema lidanden].” Originaltitel behålls med översättning inom hakparentes.
- A. s. 305 ”Catharine Maria Sedgwicks roman från 1827, *Hope Leslie; or Early Times in the Massachusetts* [Hope Leslie; eller äldre tider i Massachusetts],...”
- A. s. 328-329 ”Voices of 9.11” översätts i den löpande texten inom citationstecken första gången det förekommer. ”Röster från 9.11’ blev namnet på projektet...” Andra gången det förekommer (s.329) behåller översättaren originalet och har svensk översättning inom hakparentes och citationstecken: ”Voices of 9.11 [’Röster från 9/11’].”

5. Översättning av dikter, sångtexter, inskriptioner

4 belägg

- A. s. 202 Översättning av låttext som har behållits i original som citat: ”[Ni får ångra att ni bråkar med Förenta staterna för vi sparkar er i arslet, så gör Amerika].”
- A. s. 271 Inskription i monument i original med översättning inom hakparentes: ”[Så pilgrimer här må följa sina mödrar så att sanning, tro och allt det andra med flaggor högt i sköna färger står kvar för evigt].”
- A. s. 330 Översättning av dikt: ”Inga sådana brandsoldater citerades i artikeln, bara några rader ur denna berömda dikt: ’Was there a man dismaye’d? / not, tho’ the soldier knew / Someone had blundered: / Theirs not to make reply / Theirs not to reason why / Theirs but to do and die’ [’Bleknade en – eller vad?/Nej – fast orden med fog/soldaten förundrade./Spörja är ej hans sak,/blott att i stridens brak/kämpa och falla rak’]. Svensk tolkning Einar Malm.’”
- A. s. 332 Översättning av dikt av Rudyard Kipling: ”[Den gamla sergeanten tog ordet och ’ursäkta, herrn’, sa han, ni skrev om Lätta brigaden. Här är alla som inte har dött. Och allt har blivit som ni skrev herrn, alltså om helvetets port. För vi är nära till fattighuset och det vi tänkte tala om. Nej tack ingenting att äta men ni kunde väl skriva en rad. Nån sorts ’fortsättning följer’ och ’se nästa sida’ om striden. Vi tycker att någon slarvat och ni kunde väl säga hur. Ni skrev, herrn, att vi var hjältar. Men skriv istället att vi svälter nu.]”

6. Förklaring av historiska händelser

13 belägg

- D. s. 32-33 ”[Benedict Arnold: amerikansk general under amerikanska frihetskriget som sålde amerikanska krigshemligheter till britten, ö.a.]”
- D. s. 36 ”...spelade rollen som Typhoid Mary [en kvinna i början av 1900-talet som arbetade som kokerska. Trots att hon var fullt frisk bar hon på tyfusbakterier och smittade flera andra människor utan att själv begripa att hon gjorde det. Efter henne har Typhoid Mary blivit en term för friska smittspridare, ö.a.]”
- D. s. 43 ”Aldrig tidigare – eller åtminstone inte sedan War Measures Act – har jag sett en så beräknad, hetsig och hätsk propagandakampanj”, noterade *Toronto Stars* krönikör Michele Landsberg [War Measures Act, kanadensisk undantagslag som infördes 1914 och gav regeringen utomordentliga befogenheter i krissituationer. Den tillämpades när två kanadensiska politiker år 1970 kidnappades av Fronten för Quebecs befrielse (Front de la libération du Quebec,

- FLQ). Premiärminister Pierre Trudeau satte in armén och polisen som gjorde omfattande razzior både mot FLO och det nationalistiska partiet Parti Québécois som inte hade något med kidnappningen att göra. 1988 ändrades bestämmelserna och gav regeringen betydligt mer begränsade befogenheter, ö.a.]”
- D.** s. 60 ”...tänka på alla ’wham’, ’pow’, ’smack’ och ’klatsch’ i Batman, Bulletman [Samtida med Stålmannen, började publiceras 1940] och...”
- D.** s. 60 ”...The Shadow [populär radio-serie i USA där bland andra Orson Welles spelade den mystiska Skuggan, en man som hade förmågan att göra sig osynlig och på så sätt kunde lösa brott, senare också ett seriemagasin. ö.a.]”
- E.** s. 173 ” ’Han kan springa’, sa presidenten, ’han kan till och med gömma sig i kamouflagekläder, men han kan inte gömma sig.’ [Syftar på ett yttrande av tungviktsvärldsmästaren Joe Louis om utmanaren Billy Conn inför en VM-match 1946: He can run. But he can't hide. Conn var känd för sin snabbhet. Run for president betyder också att kandidera i presidentvalet, ö.a.]”
- D.** s. 199 ”...”Medan Lynchs svåra prövning som offer för krigets brutalitet framställs som en Audie Murphy-berättelse”, skrev Kate O’Beirne i en ledande artikel i National Review, ”sågs nästan ingenting om det obestriddiga hjältemodet hos de män som räddade henne” [Audie Murphy, USA:s mest dekorerade soldat under andra världskriget, sedermera filmskådespelare, ö.a.]”
- B.** s. 276 ”...kämpa värre än Långa knivar [Brittiska officerare, ö.a.]”
- D.** s. 281 ”I ett sådant sekel fanns ingen plats för kvinnor som svingade yxor om de inte – som Carry Nation – riktade dem mot spritflaskor. [Carrie eller Carry A.Nation 1846-1911, nykterhetskämpe som bland annat förde sin kamp mot spriten genom att rusa in på barer och slå sönder flaskorna där med en yxa, ö.a.]”
- D.** s. 283 ”Hon liknades vid Bull Connor [rasistisk polischef i Birmingham, Alabama under 1960-talet, ö.a.]”
- D.** s. 283 ”...och den dödsdömda Karla Fay Tucker [mördare, född 1959, avrättad 1998, den första kvinna som avrättats i Texas sedan amerikanska inbördeskriget, ö.a.]”
- B.** s. 314 ”Hon ska just tvingas att gifta sig med en ledare för rekonstruktionen [försoningen efter inbördeskriget, ö.a.]...”
- D.** s. 322 ”(Eller längre: expansionen västerut från Plymouth Rock [där de första pilgrimerna landade] till västra stranden av Mississippifloden tog nästan tvåhundra år.)”

7. Förklaring av kulturella företeelser

10 belägg

- B.** s. 42 ”...fnös i sin rubrik ”hon måste ha fått bönrädet i huvudet” [Kingsolvers debutroman heter *The Bean Trees*, ö.a.]”
- D.** s. 53 ”...det hade fått nöja sig med att skicka ett brev till ’Dear Abby’ [Dear Abby: rådgivningsspalt i amerikansk press redigerad av signaturen Abigail Van Buren, ö.a.]”
- A.** s. 96 ”TV-dramat *Rescue me* [Rädda mig]”
- D.** s. 131 ”...kallades hon ”vår tids madame Defarge” [efter den onda revolutionären madame Defarge i Charles Dickens roman *Två städer* ö.a.] I KT (sic!) inom parentes.
- D.** s. 156 ”...en vecka före Thanksgiving [när amerikanerna äter helstekt kalkon, ö.a.]”

- D.** s. 175 ”...den amerikanska mytens kabukivärld [kabuki, japansk starkt stiliserad teaterform, ö.a.]”
- D.** s. 207 ”...en likhet med Walter Mitty [en människa som dagdrömmer om egna hjältedåd, ö.a.]”
- D.** s. 227 ”...återgång till köket à la Betty Crocker [Betty Crocker är en påhittad figur som användes till recept från ett kvarnföretag i USA, ö.a.]”
- B.** s. 227-228 ”Men denna monomyt (som Joseph Campbell kallade den) får en speciell utformning och spelar en speciell roll i amerikanskt liv. [Campbell, som bland annat var amerikansk professor i mytologi lånade uttrycket monomyt från James Joyce roman *Finnegans Wake*. Med det menade han en myt om en människa eller mytologisk figurs kallelse till en speciell uppgift, som återkommer i liknande form i en mängd olika religioner och berättelser, till exempel i berättelserna om Theseus, Moses, Buddha och Jesus. Campbells tanke om monomyten har till exempel inspirerat George Lucas till filmerna om Stjärnornas krig, där Luke Skywalker är den mytiska hjälten, ö.a.]”
- B.** s. 299 ”Den jungfruliga barn-kvinnan var den karyatid [den kvinnliga motsvarigheten till Atlas eller atlanterna, gudomar som i den antika mytologin bär upp världen eller något byggnadsverk på sina axlar. ö.a.]”

8. Förklaring av föremål/begrepp

9 + 1 belägg

- D.** s. 35 ”...som en iakttagare träffande har beskrivit som ’debellicization’ [nedmontering av lusten att kriga, krigshetsen ö.a.]”
- E.** s. 132 ”Jag står där på änkeplattformen [widow’s walk: utsiktsplats på tak i kusttrakter] och väntar...”
- D.** s. 138 ”...Diaper genies [speciella hinkar för blöjor, där de automatiskt packas in i plast, ö.a.]”
- C.** s. 180 ”...den fjärde perioden av höjd beredskap [orange alert]” I källtexten: orange alert. Här är förklaringen av *orange alert* översatt i den löpande texten medan originalbegreppet står inom hakparentes.
- D.** s. 209 ”Bolaget visade filmen om Lynch första gången under de så kallade sweeps months [provvisningar i olika delar av landet, ö.a.]”
- B.** s. 221 Översättaren har infogat (brud) i ett citat från en bok där källtexten enbart har *veil*. ”Nästa gång hon gömmer sig blir det bakom en (brud)slöja, vid början till det normala livet.”
- B.** s. 233 ”Liksom fallet var med den ödesdigra varning som lämnades till en ranch i Texas den 6 augusti 2001 [PM från CIA som varnade för ett terroristanfall av al-Qaida i USA och lämnades till president George W. Bush på hans ranch i Crawford, ö.a.]”
- B.** s. 318 ”...män råddes att inte falla offer för ”nukleär skleros” [överdriven rädsla för kärnvapenkrig, ö.a.]”
- D.** s. 328 ”’Det här är Windows on the World [berömd restaurang högst upp i norra tornet, ö.a.] precis där vi står’ ...”
- D.** s. 332 ”För sitt mod hade de fått ett avtal med ’zeroes for heroes’ [nollor åt hjältar] som brandsoldaterna själva syrligt kallade det.”

9. Förklaring av geografiska platser

3 belägg

D. s. 182 i fotnot: ”...från sitt hem i Westchester County [Län i New Yorks storstadsområde med 950.000 invånare, ö.a.]”

D. s. 234 ”...gjorde en version av filmen hemma på gården med Monument Valley [ökenområde med monumentala bergsformationer på gränsen mellan Utah och Arizona]”

D. s. 289 ”... i det spanska Missouri övergav han med glädje sitt amerikanska hemland och flyttade dit. [Missouri ingick först i den franska kolonin Lousianaterritoriet. Det tillföll efter freden i Fontainebleau 1762 Spanien som år 1800 återlämnade det till Frankrike, varefter Napoleon sålde det till USA, ö.a.]”

10. Övrigt

1 belägg

B. s. 317 ”...succéboken *Den moderna kvinnan – det förlorade könet* [på svenska 1950]”